

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษา การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา สังกัด
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1 ครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
ดังนี้

1. หลักสูตรสถานศึกษา

- 1.1 ความหมายของหลักสูตรสถานศึกษา
- 1.2 ความสำคัญของหลักสูตรสถานศึกษา
- 1.3 หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544
- 1.4 หลักสูตรท้องถิ่นและการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

- 2.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2.2 ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2.3 วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2.4 การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาผู้เรียน

3. ขอบข่ายการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

- 3.1 การปรับกิจกรรมการเรียนรู้หรือจัดกิจกรรมเสริม
- 3.2 การปรับรายละเอียดของเนื้อหา
- 3.3 การจัดทำคำอธิบายหรือรายวิชาเพิ่มเติม
- 3.4 การปรับปรุงหรือเลือกใช้สื่อการเรียนรู้
- 3.5 การจัดทำสื่อการเรียนรู้ชิ้นใหม่

4. คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

- 4.1 องค์ประกอบของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
- 4.2 อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

5. การบริหารงานของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 งานวิจัยในประเทศ

6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1. หลักสูตรสถานศึกษา

1.1 ความหมายของหลักสูตรสถานศึกษา

สำหรับความหมายของหลักสูตรสถานศึกษานั้น มีนักการศึกษา นักวิชาการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้ให้คำจำกัดความในเรื่องที่เกี่ยวข้องไว้ ทั้งที่สอดคล้องและแตกต่างกันในรายละเอียด ดังนี้

ทาบ (Taba. 1962 : 125 ; อ้างถึงใน วิมลรัตน์ สุนทรโรจน์. 2545 : 4) ให้นิยามความหมายของหลักสูตร ไว้ว่า หลักสูตรเป็นวิธีการเตรียมเยาวชนให้มีส่วนร่วมในฐานะที่เป็นสมาชิกที่มีความสามารถในการสร้างผลผลิตให้แก่สังคม

กู๊ด (Good. 1978 : 456 ; อ้างถึงใน วิมลรัตน์ สุนทรโรจน์. 2545 : 4) ให้นิยามเกี่ยวกับลักษณะของหลักสูตร ไว้ว่า

1) เนื้อหาที่จัดไว้ต้องเป็นระบบเพื่อให้ผู้เรียนจบชั้นหรือรับ

ประกาศนียบัตร ในหมวดวิชาสำคัญ เช่น หลักสูตรสังคมศึกษา หลักสูตรพลานามัย เป็นต้น

2) แก่โครงทั่วไปของเนื้อหาหรือสิ่งเฉพาะที่จะต้องสอน ซึ่งโรงเรียนจัดให้แก่เด็ก เพื่อให้เด็กมีความรู้จบหรือได้รับประกาศนียบัตร เพื่อให้ได้เรียนหรือศึกษาต่อในทางวิชาชีพต่อไป

3) กลุ่มวิชาและประสบการณ์ที่กำหนดไว้สำหรับให้ผู้เรียนได้เรียน ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคม ความก้าวหน้าทางวิชาการ ความต้องการของผู้เรียน หลังจากนั้นจึงกำหนดเนื้อหาและประสบการณ์ ตามวัตถุประสงค์ต่อไป

วิรัตน์ บัวขาว (2541 : 8) ได้ให้นิยามความหมายของ หลักสูตรสถานศึกษาไว้ว่าเป็นประสบการณ์ทั้งหมดที่สถานศึกษาได้จัดให้ผู้เรียนได้เรียน ทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อพัฒนาผู้เรียนไปสู่จุดหมายที่วางไว้

กรมวิชาการ (2544 : 1) ได้ให้นิยาม ความหมายของคำว่า หลักสูตรสถานศึกษาไว้ว่า หมายถึง แผนหรือแนวทางหรือข้อกำหนดของการจัดการศึกษา โดยมีจุดหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถ โดยส่งเสริมให้แต่ละบุคคลพัฒนาไปสู่ศักยภาพสูงสุดของตน

รวมถึง ลำดับชั้นของมวลประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้สะสม ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติได้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2549 : 1) กล่าวถึง ความหมายของ หลักสูตรสถานศึกษาไว้ว่า หมายถึง แผนหรือแนวทางในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาที่จะพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถ ส่งเสริมให้แต่ละบุคคลพัฒนาไปสู่ศักยภาพสูงสุดของตน และรวมถึง ลำดับชั้นของมวลประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้สะสม ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติ และประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง รู้จักตนเอง และมีชีวิตอยู่ในสถานศึกษา ชุมชน สังคม ประเทศชาติและพลโลกได้อย่างมีความสุข

จากการศึกษา เรื่อง ความหมายของหลักสูตร จึงสรุปได้ว่า หลักสูตรสถานศึกษา หมายถึง แผน แนวทางหรือข้อกำหนดของการจัดการศึกษา หรือประสบการณ์ หรือเนื้อหาวิชาที่สถานศึกษาจัดให้กับผู้เรียน ทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อมุ่งทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้สะสม ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติ และประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ด้วยตนเอง รู้จักตนเอง และมีชีวิตอยู่ในสถานศึกษา ชุมชนและสังคมได้อย่างมีความสุข

1.2 ความสำคัญของหลักสูตรสถานศึกษา

ในการจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายจำเป็นจะต้องอาศัยหลักสูตรเป็นเครื่องมือในการจัดการศึกษาให้กับผู้เรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักสูตรสถานศึกษาซึ่งสถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแต่ละแห่ง สามารถจะจัดทำและพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของตนขึ้น ใช้ตามบริบทที่เกี่ยวข้อง ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครอง ชุมชน และท้องถิ่น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2549 : 2) ดังนั้น จึงมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และนักการศึกษา กล่าวถึง ความสำคัญของหลักสูตร และหลักสูตรสถานศึกษา ดังนี้

วิรัตน์ บัวขาว (2541 : 8) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของหลักสูตร ไว้ว่า

- 1) หลักสูตรเป็นเกณฑ์มาตรฐานทางการศึกษา ที่ถือเป็นแม่บทของการจัดการเรียนการสอนให้อยู่ในมาตรฐานเดียวกัน
- 2) หลักสูตรเป็นแผนดำเนินงานของนักบริหารการศึกษา ที่ต้องอำนวยความสะดวก ดูแล ติดตามและประเมินผล
- 3) หลักสูตรเป็นแนวทางปฏิบัติงานของบุคลากรทางการศึกษา ทั้งในด้านการวิเคราะห์หลักสูตร การจัดกระบวนการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล และการจัดทำแผนการสอน ตลอดจน การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน

4) หลักสูตรเป็นเครื่องมือสำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ให้เหมาะสมกับความต้องการของประเทศ

5) หลักสูตรเป็นเอกสารทางราชการที่เป็นข้อกำหนด หรือบทบัญญัติเพื่อให้สถานศึกษาปฏิบัติตาม

6) หลักสูตรเป็นตัวชี้วัดความเจริญของประเทศชาติ

ธีรยุทธ์ เสนีวงศ์ ณ อยุธยา (2542 : 204) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของหลักสูตรไว้ 4 ประการ คือ

1) หลักสูตรเปรียบเสมือนหัวใจของการจัดการศึกษา ทั้งนี้ เพราะหลักสูตรเป็นเสมือนเป้าหมายลอมพลเมืองดีและมีคุณภาพ ประเทศจะเจริญได้ต้องอาศัยประชาชนที่มีคุณภาพ ประชาชน จะมีลักษณะและคุณภาพอย่างไรนั้น ก็ขึ้นอยู่กับการจัดหลักสูตรว่า ต้องการให้ผู้ที่ผ่านหลักสูตรเป็นอย่างไร

2) หลักสูตรเป็น โครงการ และแนวทางในการให้การศึกษ

3) หลักสูตรเป็นมาตรฐานของการศึกษา ให้โรงเรียน หรือสถาบันการศึกษา ได้จัดการศึกษาให้เป็นระเบียบแบบแผนที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน ในการดำเนินการเรียนการสอน กล่าวคือ โรงเรียนจะต้องสอนให้ครบหรือจบหลักสูตรนั่นเอง

4) หลักสูตรมีความสำคัญในระดับโรงเรียน ในลักษณะที่ว่า หลักสูตร จะให้แนวปฏิบัติแก่ครู เพราะหลักสูตร จะชี้แนะให้ครูรู้ว่า จะสอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และเกิดพฤติกรรมอะไร และหากจะสอนให้รู้และเกิดพฤติกรรมอย่างนั้น ครูจะต้องจัดกิจกรรม และประสบการณ์อะไรบ้างให้กับผู้เรียน

กรมวิชาการ (2544 : 2) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของหลักสูตรสถานศึกษา ว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนในทุกๆ ด้าน สามารถชี้แนะให้ผู้บริหาร ครู - อาจารย์ ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ได้พยายามจัดมวลประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียนให้ได้พัฒนาตนเอง ทั้งในด้านความรู้ ทักษะ คุณธรรม จริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ บรรลุตามจุดหมายของการจัดการศึกษา สถานศึกษา จะต้องทำงานร่วมกับครอบครัวชุมชน ท้องถิ่น วัตถุประสงค์ และสถานศึกษา ทั้งภาครัฐและเอกชนในท้องถิ่น เพื่อให้บรรลุผลตามจุดหมายของหลักสูตร ภายในบริบทและแนวทางนั้นๆ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2549 : 2) ได้กล่าวถึง หลักสูตรสถานศึกษาว่า สถานศึกษาเป็นหน่วยงานที่จัดการศึกษาและเป็นแหล่งของการแสวงหาความรู้ จึงต้องมีหลักสูตรเป็นของตนเอง คือ หลักสูตรสถานศึกษา ซึ่งครอบคลุมถึง ภารกิจในการจัด

การศึกษาในทุกด้าน หลักสูตรสถานศึกษา จึงประกอบด้วย การเรียนรู้ทั้งมวลและประสบการณ์
อื่นๆ ที่สถานศึกษาแต่ละแห่ง วางแผนเพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน โดยการมีส่วนร่วมของ
บุคลากรและผู้เกี่ยวข้อง ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา

จากการศึกษา เรื่อง ความสำคัญของหลักสูตรสถานศึกษา สรุปได้ว่า หลักสูตร
สถานศึกษามีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนในทุก ๆ ด้าน สามารถชี้แนะให้ผู้บริหาร และครู
ตลอดจน ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ได้พยายามจัดมวลประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้
สามารถพัฒนาตนเอง ในด้านความรู้ ทักษะ คุณธรรม จริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์
เพื่อบรรลุจุดหมายของการจัดการศึกษา และสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครอง
ชุมชน และท้องถิ่น

1.3 หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

กระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544
โดยมีสาระสำคัญ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2544 : 4 - 8) ดังนี้

1.3.1 หลักการ

เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นไปตามแนวนโยบายการจัดการศึกษา
ของประเทศ ดังนั้น กระทรวงศึกษาธิการ จึงกำหนดหลักการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน
พุทธศักราช 2544 ดังนี้

- 1) เป็นการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มุ่งเน้นความเป็นไทยควบคู่
กับความเป็นสากล
- 2) เป็นการศึกษาเพื่อปวงชนที่ประชาชนทุกคนได้รับการศึกษาอย่างเสมอ
ภาคและเท่าเทียมกัน โดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
- 3) ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต
โดยถือว่า ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ
- 4) เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระ เวลาและการจัดการเรียนรู้
- 5) เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาได้ทุกรูปแบบ ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย
สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้ และประสบการณ์

1.3.2 จุดหมาย

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 มุ่งพัฒนาคนไทย เพื่อให้เป็น
มนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข ความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อและ

ประกอบอาชีพ กระทรวงศึกษาธิการ จึงกำหนดจุดหมาย ซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ดังต่อไปนี้

- 1) เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง และปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์
- 2) มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียน และรักการค้นคว้า
- 3) มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง และความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ มีทักษะและศักยภาพในการจัดการ การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีคิดวิธีการทำงานได้เหมาะสมกับสถานการณ์
- 4) มีทักษะและกระบวนการ โดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิด การสร้างปัญญา และทักษะในการดำเนินชีวิต
- 5) รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี
- 6) มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภค มีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่าเป็นผู้บริโภค
- 7) เข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
- 8) มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ทรัพยากรธรรมชาติ และพัฒนาสิ่งแวดล้อม
- 9) รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม

1.3.3 โครงสร้างหลักสูตร

เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามหลักการ จุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนด และเพื่อให้สถานศึกษา รวมทั้ง ผู้เกี่ยวข้อง มีแนวปฏิบัติในการจัดหลักสูตรสถานศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ จึงกำหนดโครงสร้างของหลักสูตรการศึกษานี้ขึ้นพื้นฐาน ดังนี้

- 1) ระดับช่วงชั้น กำหนดหลักสูตรเป็น 4 ช่วงชั้น ตามระดับพัฒนาการของผู้เรียน ดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 3

ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3

ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6

2) สาระการเรียนรู้ กำหนดสาระการเรียนรู้ ประกอบด้วย องค์ความรู้ ทักษะ หรือกระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนเป็น 8 กลุ่ม ได้แก่ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สุขศึกษา และพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศ

3) กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เป็นกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียนได้พัฒนา

ความสามารถของตนเองตามศักยภาพ เน้นเพิ่มเติมจากกิจกรรมที่จัดให้เรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่ม และการเข้าร่วมและปฏิบัติกิจกรรมที่เหมาะสม ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข กับกิจกรรมที่เลือกด้วยตนเองตามความถนัดและความสนใจอย่างแท้จริง การพัฒนาที่สำคัญ คือ การพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ ให้ครบทุกด้าน ทั้งในทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคม โดยนับเป็นแนวทางหนึ่งที่สนองนโยบายการสร้างเยาวชนของชาติให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย และมีคุณภาพ เพื่อพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ปลูกฝัง และสร้างจิตสำนึกการทำประโยชน์เพื่อสังคม ซึ่งสถานศึกษาต้องดำเนินการอย่างมีเป้าหมาย มีรูปแบบและวิธีการที่เหมาะสม

1.3.4 มาตรฐานการเรียนรู้

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่ม เป็นข้อกำหนดคุณภาพด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมของแต่ละกลุ่ม เพื่อเป็นจุดหมายสำหรับการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดคุณลักษณะพึงประสงค์ ซึ่งกำหนดเป็น 2 ลักษณะ คือ

1) มาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นมาตรฐานการเรียนรู้แต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนเรียนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน

2) มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้เมื่อผู้เรียนเรียนจบในแต่ละช่วงชั้น คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 6 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และ 6

1.3.5 เวลาเรียน

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้กำหนดเวลาในการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนไว้ ดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 และ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 3 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 800 - 1,000 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ 4 - 5 ชั่วโมง

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 1,000 - 1,200 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ 5 - 6 ชั่วโมง

ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6 มีเวลาเรียนปีละไม่น้อยกว่า 1,200 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละไม่น้อยกว่า 6 ชั่วโมง

ทั้งนี้ โครงสร้างหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 แสดงได้ตามตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 โครงสร้างหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

ช่วงชั้น	ประถมศึกษา		มัธยมศึกษา	
	ช่วงชั้นที่ 1 (ป.1 - 3)	ช่วงชั้นที่ 2 (ป.4 - 6)	ช่วงชั้นที่ 3 (ม.1 - 3)	ช่วงชั้นที่ 4 (ม.4 - 6)
	การศึกษากาบัดบังคับ			
การศึกษากาบัดขั้นพื้นฐาน				
กลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่ม				
ภาษาไทย	●	●	●	●
คณิตศาสตร์	●	●	●	●
วิทยาศาสตร์	●	●	●	●
สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม	●	●	●	●
สุขศึกษาและพลศึกษา	☐	☐	☐	☐
ศิลปะ	☐	☐	☐	☐
การงานอาชีพและเทคโนโลยี	☐	☐	☐	☐
ภาษาต่างประเทศ	☐	☐	☐	☐
กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน	◆	◆	◆	◆
เวลาเรียน	ประมาณปีละ 800 - 1,000 ชั่วโมง	ประมาณปีละ 800 - 1,000 ชั่วโมง	ประมาณปีละ 1,000 - 1,200 ชั่วโมง	ไม่น้อยกว่า ปีละ 1,200 ชั่วโมง

หมายเหตุ

- หมายถึง สาระการเรียนรู้ที่สถานศึกษาต้องใช้เป็นหลัก เพื่อสร้างพื้นฐานการคิด การเรียนรู้ และการแก้ปัญหา

- หมายถึง สาระการเรียนรู้ที่เสริมสร้างความเป็นมนุษย์ และศักยภาพพื้นฐาน ในการคิด และการทำงาน

- ◆ หมายถึง กิจกรรมที่เสริมสร้างการเรียนรู้ นอกจากสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่ม และการพัฒนาตนตามศักยภาพ

จากการศึกษา เรื่อง หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 จึงสรุปได้ว่า หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เป็นกรอบหรือทิศทางหรือแนวปฏิบัติ สำหรับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ใช้ในการจัดการศึกษาให้แก่ผู้เรียน ในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งจัดเป็น 4 ช่วงชั้น ทั้งในการจัดการศึกษาในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสามารถในการแข่งขัน และสามารถดำรงอยู่อย่างมีความสุข บนพื้นฐานความเป็นไทย โดยสถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ต้องนำสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ไปจัดทำเป็นหลักสูตรสถานศึกษา โดยกำหนดให้มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพของชุมชน สังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.4 หลักสูตรท้องถิ่นและการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรท้องถิ่น และการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อนำมาใช้ในการจัดการศึกษาของสถานศึกษานั้น มีนักการศึกษา กล่าวถึงไว้ ดังนี้

นิคม ชมพูทอง (2545 : 89 - 92) กล่าวถึง หลักสูตรท้องถิ่น ว่าเป็นประสบการณ์ ทั้งมวลที่โรงเรียนจัดขึ้น ทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อพัฒนาให้นักเรียน มีความสมบูรณ์ ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และมีคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่น ได้อย่างมีความสุข โดยพยายามใช้ทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้บนพื้นฐานของสภาพชีวิต เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมที่แท้จริง ตลอดจน ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของตน และการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ควรหมายถึง การที่ท้องถิ่นปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือจัดกิจกรรมเสริม ปรับรายละเอียดของเนื้อหา พัฒนาสื่อการเรียนการสอนและจัดทำรายละเอียดเนื้อหาวิชาขึ้นใหม่ เพื่อให้มีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

โดยสัมพันธ์กับหลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บท สำหรับในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ระดับโรงเรียน สามารถดำเนินการตามกระบวนการและขั้นตอน 20 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) แต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วย บุคลากรที่เกี่ยวข้อง จำนวน 5 - 7 คน อาจได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน ศึกษานิเทศก์ นักวิชาการ ราษฎรชาวบ้าน ผู้แทนคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อทำหน้าที่ เป็นคณะกรรมการ และที่ปรึกษาในการพัฒนาหลักสูตร
- 2) ศึกษาหลักสูตรแม่บทหรือหลักสูตรแกนกลางให้เข้าใจหลักการ จุดหมาย โครงสร้างของรายวิชาที่จะพัฒนา และศึกษาข้อบกพร่องของหลักสูตรแม่บท ในส่วนที่ไม่เอื้อ หรือไม่มีเนื้อหาสอดคล้องกับสภาพความต้องการของท้องถิ่น
- 3) สืบหาข้อมูลต่างๆ ไปของท้องถิ่น เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากร ที่มนุษย์สร้างขึ้น ทรัพยากรหรือภูมิปัญญาในท้องถิ่น วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น และแนวโน้ม ของการพัฒนา สิ่งที่มีผลกระทบต่อการจัดการศึกษา ศักยภาพของโรงเรียน และความต้องการ ของประชาชนในท้องถิ่น แล้วรวบรวมเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร
- 4) ศึกษาความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่น จากผู้บริหารสถาน ศึกษา ครูผู้สอน นักเรียน ผู้ปกครอง และกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียน โดย การสัมภาษณ์หรือใช้แบบสอบถาม แล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อตัดสินใจเลือกเรื่องที่จะพัฒนา
- 5) กำหนดเรื่อง กลุ่มประสบการณ์ วิชา ระดับชั้น ที่จะพัฒนาเป็นหลักสูตร ท้องถิ่น และศึกษาข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับเรื่องที่จะพัฒนาโดยละเอียด จากภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 6) กำหนดรูปแบบหรือลักษณะของการพัฒนาหลักสูตรว่าจะใช้รูปแบบใด ใน 5 ลักษณะ คือ ปรับกิจกรรมการเรียนรู้หรือการจัดกิจกรรมเสริม ปรับรายละเอียดของเนื้อหา ปรับปรุงและหรือเลือกใช้สื่อการเรียนรู้ให้เหมาะสม จัดทำสื่อการเรียนรู้ชิ้นใหม่ หรือการจัดทำ คำอธิบายรายวิชาเพิ่มเติม
- 7) เขียนหลักสูตรฉบับร่าง ประกอบด้วย คำชี้แจง เหตุผลและความจำเป็นใน การพัฒนาหลักสูตร หลักการของหลักสูตร จุดประสงค์ของหลักสูตร โครงสร้างของเนื้อหา อัตราเวลาเรียน แนวทางจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน การวัดประเมินผล คำอธิบายรายวิชา ตารางวิเคราะห์หลักสูตร จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม รายละเอียดของเนื้อหา แต่ละหน่วยโดยละเอียด พร้อมภาพประกอบทุกขั้นตอน และบรรณานุกรม ซึ่งจะต้องปรึกษากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับเรื่องที่จะพัฒนาอย่างจริงจัง แล้วจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม

8) สร้างแบบประเมินหลักสูตรฉบับร่าง ประกอบด้วย ขอบข่ายการประเมิน ได้แก่ จุดมุ่งหมาย โครงสร้าง เนื้อหา อัตราเวลาเรียน สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนรู้ กิจกรรม การเรียนรู้ และการวัดประเมินผล

9) ประเมินหลักสูตรฉบับร่าง โดยนำหลักสูตรฉบับร่าง พร้อมแบบประเมิน หลักสูตร ให้ผู้เชี่ยวชาญในด้านหลักสูตร ด้านเนื้อหา ด้านการวัดประเมินผล รวมทั้ง ภูมิปัญญา ในท้องถิ่น ประเมินพร้อมทั้งให้คำแนะนำต่างๆ

10) ปรับปรุงหลักสูตรตามข้อเสนอแนะผู้เชี่ยวชาญ แล้วจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม

11) จัดทำแผนการสอน โดยเริ่มจาก การวิเคราะห์หลักสูตรจากคำอธิบายราย วิชาของเรื่องที่จะพัฒนา แล้วจึงจัดทำกำหนดการสอน แผนการสอน ใบความรู้ ใบงาน และสื่อ การเรียนรู้ รวมทั้ง แบบวัดพฤติกรรมระหว่างเรียน และแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

12) สร้างแบบประเมินแผนการสอน ซึ่งประกอบด้วย องค์ประกอบสำคัญ ที่ ต้องประเมิน คือ สาระสำคัญ จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ การวัดประเมินผล และความสอดคล้อง

13) ประเมินแผนการสอน โดยนำหลักสูตรที่ปรับปรุงและแผนการสอนไป ให้ผู้เชี่ยวชาญประเมิน

14) ปรับปรุงแผนการสอน ตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

15) ทดลองใช้หลักสูตรและแผนการสอนกับนักเรียนกลุ่มเล็กเพื่อตรวจสอบ ข้อบกพร่อง แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข ก่อนที่จะนำหลักสูตร ไปใช้กับกลุ่มใหญ่ โดยการสอนเอง หรือให้คนอื่นสอนแทน จะต้องจัดทำคู่มือการใช้หลักสูตร ซึ่งระบุขั้นตอนต่างๆ อย่างละเอียด ให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ รวมทั้ง การเชิญวิทยากรซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น จะต้องมีการวางแผน การเชิญให้เรียบร้อย

16) สร้างแบบประเมินผลการใช้หลักสูตรทั้งระบบ โดยประเมิน ด้านบริบท ด้านปัจจัย ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต

17) ประเมินผลการใช้หลักสูตร โดยครูผู้สอน ผู้บริหารสถานศึกษา นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียน

18) ปรับปรุงหลักสูตร แผนการสอน สื่อ และเครื่องมือวัดผลประเมินผล ให้สมบูรณ์และมีคุณภาพ

19) เผยแพร่หลักสูตรให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ ทั้งระดับ โรงเรียน กลุ่ม โรงเรียน อำเภอ จังหวัด เขตการศึกษา และกรมที่สังกัด

20) รายงานผลการดำเนินการพัฒนาหลักสูตร เพื่อให้เป็นข้อมูลในการพัฒนา สำหรับการประเมินคุณภาพภายในและภายนอก หรือเป็นผลงานทางวิชาการ ในการขอกำหนด ตำแหน่งให้สูงขึ้น

วิลรัตน์ สุนทรโรจน์ (2545 : 43) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของหลักสูตรท้องถิ่น ว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยทำให้ผู้เรียนได้รู้จัก เข้าใจท้องถิ่นของตนเอง ย่อมจะทำให้ผู้เรียนเกิดความรัก ความผูกพัน ความหวงแหน และความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน และเกิดความตระหนัก เห็นถึงคุณค่า และความต้องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่นของตนต่อไป ทั้งนี้ เนื่องจาก

- 1) ในท้องถิ่นมีสิ่งดึงดูดมากมายที่ได้รับการถ่ายทอดมาอย่างต่อเนื่อง
- 2) นักเรียนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นตลอดชีวิต
- 3) นักเรียนได้เรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ของประเทศ ของ โลก อย่างมากมาย แต่อาจไม่มีโอกาสนำมาใช้ประโยชน์ นอกจาก เพื่อการทดสอบ
- 4) ให้นักเรียนได้เรียนรู้ประเด็นในท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง โดยเชื่อมโยงความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นสู่ความเป็นสากล ย่อมช่วยให้นักเรียนเรียนรู้อย่างมีความหมาย
- 5) นักเรียนได้นำความรู้มาใช้ เพื่อสร้างสรรค์พัฒนาท้องถิ่น ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นอย่างมาก

อุดม เขยถิงค์ (2546 : 4 - 8) ได้กล่าวถึง หลักสูตรท้องถิ่น ว่าหมายถึง หลักสูตร ที่สถานศึกษา หรือครู หรือผู้เรียนร่วมกันพัฒนาขึ้น เพื่อมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้นำไปใช้ในชีวิตจริง เรียนแล้วเกิดการเรียนรู้ สามารถนำไปใช้ได้อย่างมีคุณภาพ และเพื่อให้ผู้เรียนเป็นสมาชิกที่ดี ของสังคม เพราะหลักสูตรท้องถิ่น เป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นจากสภาพปัญหาและความต้องการ หรือวิถีชีวิตของผู้เรียน ซึ่งบางครั้งอาจพัฒนาจากหลักสูตรแกนกลางที่ปรับให้เข้ากับสภาพชีวิต ของผู้เรียนตามท้องถิ่นต่างๆ หรืออาจพัฒนาจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ที่มีผลกระทบต่อ ผู้เรียน หลักสูตรท้องถิ่น ต้องสอดคล้องและเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของวิทยาการ การใช้ เทคโนโลยีและข่าวสารในการเรียนรู้ต่างๆ ผู้เรียนจึงจะได้เรียนตามสภาพจริงของตนเอง

จากการศึกษา เรื่อง หลักสูตรท้องถิ่นและการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สรุปได้ว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง หลักสูตรที่ผู้เกี่ยวข้องได้ร่วมกันพัฒนาจากหลักสูตรแกนกลาง โดยปรับให้เข้ากับบริบทของชุมชนและท้องถิ่น เพื่อพัฒนาผู้เรียนในทุกด้าน โดยใช้ทรัพยากรที่มี ในท้องถิ่น ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมทั้ง ภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำหรับความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและนักวิชาการ กล่าวถึงไว้ ดังนี้

ศักดิ์ชัย เกียรติจินา (2542 : 2) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) เป็นองค์ความรู้ความสามารถของชุมชนที่สั่งสมสืบทอดกันมานาน เป็นความจริงแท้ของชุมชน เป็นศักยภาพที่จะใช้แก้ปัญหา จัดการปรับตัว เรียนรู้และถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างผาสุก เป็นแก่นรัตนของชุมชนที่จรจร ไล่จกความเป็นชาติให้ขู่รอดทุกขั้ภัยพิบัติทั้งปวง

กรมวิชาการ (2544 : 3) ได้กล่าวถึง ความหมายของ ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) ว่าหมายถึง ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเรา โดยผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์ จนเกิดปัญหาและคผลึกมาเป็นองค์ความรู้ ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง ซึ่งความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกออกมาให้เป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่างๆ และอาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการ รวมทั้ง การปรับตัว ในการดำเนินชีวิตของคนเรา และภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่โดยทั่วไปในสังคม ชุมชนและในตัวของผูู้้เอง หากมีการสืบค้นหาเพื่อศึกษาและนำมาใช้ ก็จะเป็นที่รู้จัก เกิดการยอมรับ ถ่ายทอด และพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2544 : 5) ได้กล่าวถึง ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าหมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถหรือความเจ้ตเจ้นที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสม ในการปรับตัวและการดำรงชีวิต ในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม ที่ได้มีการสืบสานต่อกันมา และเป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวเข้ากับสภาวะต่าง ๆ ในพื้นที่ ซึ่งตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่ และมีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับกลุ่มอื่น ก่อให้เกิดการแก้ปัญหาในส่วนที่เป็นบริบทของสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่ม

จากการศึกษา ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิด ได้เองโดยการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ถ่ายทอด สั่งสอนและปฏิบัติสืบทอดกันมา รวมทั้ง การเรียนรู้จากสังคมที่เปลี่ยนแปลงแต่ละยุคเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาการดำเนินชีวิต โดยอาศัยศักยภาพที่มี และการสืบทอดประสบการณ์จากอดีตถึงปัจจุบัน ที่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

2.2 ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องของการศึกษาประสบการณ์ จากอดีตจนถึงปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง เป็นการดำเนินชีวิตของชาวบ้านที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ มีความหลากหลายตามสภาพท้องถิ่น แต่อย่างไรก็ตาม คนในสังคมไทยมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก จึงมีภาพรวมของลักษณะทางภูมิปัญญาที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ซึ่งได้มีผู้กล่าวถึง ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้ดังนี้

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2540 : 10) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับ ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้ คือ

- 1) ความรู้และระบบความรู้ ไม่ได้เกิดแวบขึ้นมาในหัว แต่เป็นระบบความรู้ที่ชาวบ้าน มองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ การจะไปศึกษาชาวบ้านว่ารู้อะไรนั้นไม่เพียงพอ จะต้องศึกษาถึงการที่ชาวบ้านมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ เหล่านั้นด้วย
- 2) การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่มีสถาบันในการถ่ายทอดความรู้ แต่มีกระบวนการในการถ่ายทอดความรู้ที่ซับซ้อน ถ้าหากเราต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น ต้องพยายามเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้ด้วย
- 3) การสร้างสรรค์ การปรับปรุงระบบความรู้ของชาวบ้าน ไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่ถูกปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา โดยอาศัยประสบการณ์ของชาวบ้าน เพื่อปรับเปลี่ยนความรู้เพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลง

ประเวศ วะสี (2543 : 40) ได้กล่าวถึง ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 3 ประการ ดังนี้ คือ

- 1) ความจำเพาะกับท้องถิ่น เนื่องจาก ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น มีการสะสมขึ้นจากประสบการณ์ของคนในสังคม ที่อยู่ในชุมชนหรือท้องถิ่นหนึ่งๆ ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาจากภายนอก โดยไม่อาจนำความรู้ที่ได้ ไปใช้กับท้องถิ่นอื่นๆ ที่แตกต่างกันได้ หรือได้แต่ไม่ดีมากนัก
- 2) ความเป็นบูรณาการ ภูมิปัญญาท้องถิ่น จะเชื่อมโยงระหว่างชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม มีการพยายามนำเอาธรรมชาติ มาอธิบายเป็นรูปธรรมที่สามารถสัมผัสได้ เช่น ความคิดเรื่องพระแม่ธรณี แม่คงคา แม่โพสพ พระภูมิเจ้าที่ ซึ่งส่งผลทำให้คนเคารพธรรมชาติและ ไม่ทำลายธรรมชาติ
- 3) มีความเคารพผู้อาวุโส ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญกับประสบการณ์ที่สั่งสม ดังนั้น จึงมีความเคารพผู้อาวุโส เพราะผู้อาวุโสมีประสบการณ์มากกว่า

นิคม ชมภูหลง (2545 : 8) กล่าวถึง ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้คือ

- 1) เป็นรูปธรรม ได้แก่ วัตถุ และการกระทำทั้งหลาย
- 2) เป็นนามธรรม คือ ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถ หรือแนวทางแก้ไข ปัญหาและป้องกันปัญหา รวมทั้ง การสร้างความสงบสุขให้กับชีวิต

จากการศึกษา เรื่อง ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปได้ว่า ลักษณะของ ภูมิปัญญาท้องถิ่น แบ่ง ได้ 2 ลักษณะ คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นรูปธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เป็นนามธรรม ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งสองลักษณะนั้นมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน โดยภูมิปัญญาที่เกิดขึ้น เกี่ยวข้องกับความรู้ที่สั่งสมจากประสบการณ์และการถ่ายทอด ตลอดจน กระบวนการในการปรับเปลี่ยนความรู้เพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ดังนั้น การศึกษา ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงต้องศึกษาความรู้ และความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ด้วย

2.3 วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ผ่านการถนัดมือความรู้ ประสบการณ์ และการปฏิบัติมาหลายช่วงอายุคน สิ่งที่สืบทอดกันมานั้น จึงเป็นความรู้ ที่ปรับ ตามยุคสมัย และคนรุ่นหลัง ต้องรับช่วง แล้วถ่ายทอดต่อ ๆ กันไป โดยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

จากรูวรรณ ธรรมวัตร (2543 : 63 - 64) ได้กล่าวถึง วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาว่า จำแนกได้ 2 วิธี ดังนี้ คือ

- 1) วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก เนื่องจาก เด็กเป็นวัยที่เรียนรู้โลกรอบๆ ตัวเอง กิจกรรมการถ่ายทอดจึงเป็นเรื่องง่ายๆ ไม่ซับซ้อน สนุกสนานและดึงดูดใจ เช่น วิธีการ เล่น การเล่านิทาน การทดลองทำหรือเข้าร่วมปรากฏการณ์ ตลอดจน การเล่นปริศนาคำทาย
- 2) วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ถือว่าเป็นผู้ที่ผ่าน ประสบการณ์ต่าง ๆ มานานพอสมควรแล้ว และเป็นวัยทำงาน วิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบ เช่น วิธีบอกเล่าโดยตรง หรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีสู่ขวัญ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมตาม ธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นต่างๆ ดังจะเห็นได้โดยทั่วไปในพิธีการแต่งงานของทุกท้องถิ่น จะมี ขั้นตอนผู้ใหญ่สอนคู่บ่าวสาว วิธีการถ่ายทอดในรูปแบบการบันเทิง เช่น สอดแทรกในคำร้อง ของลูกเกอ ลำตัด โนรา เพลงบอก หนังตะลุง กลอนลำ คำผญา คำสอຍ เป็นต้น

แต่หากถ้าจะแบ่งลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาในอดีตตามรูปแบบใหญ่ๆ อาจจะได้ 2 รูปแบบ คือ แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร กับแบบเป็นลายลักษณ์อักษร แบบไม่เป็น ลายลักษณ์อักษร ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ส่วนแบบเป็นลายลักษณ์อักษรนั้น ในอดีตส่วนใหญ่ได้ จารึกหรือเขียนใส่ใบลานหรือสมุดข่อย ที่ชาวบ้านภาคใต้เรียกว่า บุคคำ บุคขาว ส่วนในปัจจุบัน

การสื่อสารมวลชน การคมนาคม เทคโนโลยีมีความเจริญก้าวหน้าและรวดเร็ว จึงมีการถ่ายทอด
ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านทางสื่อมวลชนทุกสาขา เช่น หนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์
ภาพยนตร์ และอื่น ๆ

**ปฐม นิคมานนท์ (2545 : 279 - 281) กล่าวถึง วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
ไว้ดังนี้ คือ**

1) การสืบทอดความรู้ภายในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องอาชีพของหมู่บ้าน
ที่แทบทุกครัวเรือนทำกัน อาจเป็นอาชีพรองจากการทำไร่ ทำนา เช่น เครื่องปั้นดินเผา จักสาน
ทอผ้า ซึ่งสมาชิกของชุมชนได้คลุกคลี กันเคยมาตั้งแต่เด็ก ภายใต้อาชีพการดำรงชีวิตประจำวัน

2) การสืบทอดภายในครัวเรือน เป็นการสืบทอดความรู้ ความชำนาญ ที่มี
ลักษณะเฉพาะ คือ เป็นความสามารถเฉพาะบุคคล หรือเฉพาะครอบครัว เช่น ความสามารถ
ในการรักษาโรค งานช่างศิลป์ ช่างฝีมือ ความรู้ด้านพิธีกรรมต่าง ๆ ความรู้เหล่านี้ จะถ่ายทอด
ภายในครอบครัว และเครือญาติ บางอย่างมีการหวงแหนและเป็นความลับในสายตระกูล

3) การฝึกจากผู้ชำนาญเฉพาะอย่าง เป็นการถ่ายทอดที่ผู้สนใจ ไปขอรับ
การถ่ายทอดวิชาการ ผู้รู้อาจเป็นญาติหรือไม่ใช่ญาติ หรืออาจอยู่นอกชุมชนก็ได้ เช่น ช่างโบสถ์
ช่างลายไทย หมอตำแย

4) การฝึกฝนและค้นคว้าด้วยตนเอง อาชีพและความชำนาญในหลายๆ
อย่างเกิดขึ้นด้วยการคิดค้น คัดแปลงและพัฒนาขึ้นมาด้วยตนเอง แล้วถ่ายทอดไปสู่ลูกหลาน
เช่น การแกะสลักหิน ช่างทอง

5) ความรู้ความชำนาญที่เกิดขึ้นมาจากความบังเอิญหรือสิ่งลึกลับเป็นความ
รู้บางอย่างที่เกิดขึ้นโดยตนเองไม่ได้สนใจ หรือไม่ได้คาดคิดมาก่อน เป็นต้นว่า มีวิญญาณหรือมี
อำนาจลึกลับ เข้าสิงมาบอก เช่น ทำให้มีความสามารถในการรักษาโรค หรือมีความสามารถในการ
ทำนายทายทักได้ ซึ่งยังไม่สามารถอธิบายด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ได้

จากการศึกษา เรื่อง วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงสรุปได้ว่า การถ่ายทอด
ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ ความชำนาญ ซึ่งมีทั้งในลักษณะแบบ
เป็นลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษร โดยมีการการสืบทอดความรู้ภายในครัวเรือน
ชุมชน การฝึกจากผู้ชำนาญการเฉพาะอย่าง การฝึกฝน คัดแปลงและพัฒนาด้วยตนเอง รวมทั้ง
ความรู้ความชำนาญที่เกิดขึ้นมาจากความบังเอิญ

2.4 การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้พัฒนาผู้เรียน

หน่วยงานทางการศึกษา และนักวิชาการ เสนอแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้พัฒนาผู้เรียน ไว้ดังนี้

วิชา ทรวงแสง (2543 : 117 - 121) ได้เสนอแนวทาง การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาทำการเรียนการสอน ไว้ในบทความ เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่การจัดการเรียนการสอน มีขั้นตอนสรุปได้ดังนี้

1) ขั้นสำรวจ กิจกรรมการสำรวจ เป็นก้าวแรกที่เชื่อมโยงระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการเรียนการสอน เนื่องจาก ครูเป็นแม่พิมพ์ หรือเป็นต้นแบบของศิษย์ สิ่งใดที่ครูยังไม่เข้าใจหรือทำไม่เป็น การจะถ่ายทอดไปยังศิษย์ก็จะเป็นไปไม่ได้ ครูเท่านั้นที่ทราบถึงสาระข้อมูล ทรัพยากร บุคคลหรือวิธีการใด ๆ ที่สอดคล้องกับรายวิชาที่ต้องรับผิดชอบ ซึ่งการสำรวจอาจทำได้ในช่วงวันเวลาที่ไม่มีชั่วโมงสอน

2) ขั้นการเลือกสรร โดยปกติแล้วภูมิปัญญาท้องถิ่นมีอยู่อย่างกระจัดกระจาย การบูรณาการในการเรียนการสอน จึงต้องมีการเลือกสรร โดยยึดวัตถุประสงค์ของหลักสูตร แต่ละเรื่อง เป็นแบบการคัดเลือกเฉพาะข้อมูล เนื้อหา บุคคล หรือวิธีการที่สอดคล้องกับรายวิชาซึ่งขึ้นอยู่กับคุณพินิจของครูผู้สอน

3) ขั้นบูรณาการ ภายหลังจากที่มีการสำรวจและเลือกสรรภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สอดคล้องกับหลักสูตรหรือสาระรายวิชาต่างๆ แล้ว ขั้นสุดท้าย คือ การผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้าไว้ในกระบวนการเรียนการสอนทุก ๆ ขั้นตอน และนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดไว้ในหลักสูตรรายวิชาต่างๆ ทั้งในส่วนวัตถุประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน การเรียนการสอน รวมทั้ง การวัดและประเมินผล

กรมวิชาการ (2544 : 3) ได้กล่าวถึง การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้พัฒนาคุณภาพผู้เรียนว่า ในบางท้องถิ่นการประสานสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรในโรงเรียนและชุมชนไม่ชัดเจน ฉะนั้น ดังนั้น บทบาทของครูผู้สอน ควรมีการปรับเปลี่ยน ดังนี้

1) ครูจะต้องศึกษาชุมชน พร้อมเก็บข้อมูลจากชุมชน ทั้งจากการสังเกต และสอบถามชาวบ้านผู้รู้ในท้องถิ่น ตลอดจน นำสิ่งที่ถูกรอบ ๆ ตัวผู้เรียน หรือสิ่งที่เป็นปัญหาของชุมชน มากำหนดไว้ในหลักสูตรเพื่อนำไปสู่การจัดการเรียนการสอน

2) ครูจะต้องศึกษาศาสตร์ชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน พร้อมทั้งศึกษาวิธีการดึงเอาสิ่งที่เป็นศาสตร์สากลเข้าไปผสมผสานกับความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

3) ครูควรหาโอกาสเพิ่มเติมความรู้ และศึกษาวิธีการต่างๆ จากการเยี่ยมชมโรงเรียนอื่น เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาตน และพัฒนาโรงเรียนให้ดีขึ้น

4) การจัดการเรียนการสอนเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นการเฉพาะ ควรดึงศักยภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าร่วมเป็นวิทยากรหรือเป็นที่ปรึกษา โดยการระดมบุคลากรหรือคณะบุคคลที่เข้าใจในการศึกษา เช่น พระสงฆ์ องค์กรท้องถิ่น หรือวิทยากรในท้องถิ่น ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนเท่าที่จะทำได้

5) ครูควรจัดให้มีกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลาย ไม่ยึดแต่ในหนังสือเรียนเท่านั้น นอกจากนั้น การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประกอบการสอน จะต้องอาศัยกระบวนการวิจัย ซึ่งเป็นการนำเอาวิธีการแสวงหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาใช้ ทั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริง มีหลักฐานยืนยัน และสามารถพิสูจน์ได้ ซึ่งจะส่งผลทำให้การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

รัตนะ บัวสนธิ (2544 : 7) กล่าวถึง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียน โดยการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า แบ่งเป็น 2 วิธีการ คือ

1) ครู เป็นผู้ดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน กรณีนี้ บทบาทการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอน อยู่ภายใต้การกระทำของครู ซึ่งเป็นไปตามลักษณะกิจกรรมที่ได้จากการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น นั่นก็คือ ครูเป็นตัวแทนของปราชญ์ชาวบ้าน ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งภูมิปัญญาดังกล่าวได้กำหนดเป็นหลักสูตรแล้ว

2) ปราชญ์ท้องถิ่น เป็นผู้ดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน แทนที่โรงเรียน จะให้ครูดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญา ก็เปลี่ยนเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ทำหน้าที่เป็นผู้สอนหรือเป็นครูแทน รวมทั้ง การให้ปราชญ์ชาวบ้าน ทำหน้าที่ประเมินผลการเรียนของนักเรียนด้วย

สำหรับขั้นตอน การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย การวิเคราะห์หลักสูตรแม่บท การจัดสนทนากลุ่มเพื่อรวบรวมความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรและวิธีการจัดการเรียนการสอนจากบุคคลหลายฝ่ายในชุมชน การนำข้อมูลจากการวิเคราะห์หลักสูตร และการสนทนากลุ่มประมวล สรุปเพื่อการพัฒนาหลักสูตร การนำหลักสูตรฉบับโครงร่างไปตรวจสอบความเหมาะสม ด้วยวิธีการให้ผู้ร่วมสนทนากลุ่มบางคนได้ตรวจสอบ การให้ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนการสอน และด้านการวัดผลประเมินผลทำการตรวจสอบ การติดต่อและประสานงาน เพื่อขอความสนับสนุนจากหน่วยงานและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง การปรับปรุงหลักสูตรเพื่อให้สามารถนำ

ภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การติดตามสนับสนุนการดำเนินงาน และประเมินผลการปฏิบัติงาน การจัดทำเอกสารเพื่อเผยแพร่ และการยกย่องเชิดชูเกียรติเจ้าของ ภูมิปัญญา ที่ให้การสนับสนุนโรงเรียนจนเกิดผลดี

จากการศึกษา เรื่อง การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้พัฒนาผู้เรียน จึงสรุปได้ว่า การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้พัฒนาผู้เรียน ประกอบด้วย ขั้นตอนสำรวจ โดยการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน ขั้นการเลือกสรร โดยการเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สอดคล้องกับ เนื้อหาของกลุ่มสาระต่างๆ และขั้นการบูรณาการ เป็นการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าไป ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ทุกขั้นตอน ทั้งในด้านวัตถุประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล โดยมีการประสานสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคลากรของ สถานศึกษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. ขอบข่ายการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

ในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษานั้น กรมวิชาการ (2544 : 4) กล่าวถึง แนวปฏิบัติเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ว่า กระทรวงศึกษาธิการ เปิดโอกาสให้ดำเนินการได้ 5 ลักษณะ ได้แก่ การปรับกิจกรรมการเรียนรู้หรือจัดกิจกรรมเสริม ปรับรายละเอียดของเนื้อหา จัดทำคำอธิบายหรือรายวิชาเพิ่มเติม การปรับปรุงหรือเลือกใช้สื่อ การเรียนรู้ และการจัดทำสื่อการเรียนรู้ขึ้นใหม่ ทั้งนี้ เพื่อส่งเสริม สนับสนุนให้ท้องถิ่น สามารถ พัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ให้เหมาะสมกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นนั้น ๆ สำหรับการดำเนินงานในแต่ละลักษณะนั้น มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และนักวิชาการ ได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ดังนี้

3.1 การปรับกิจกรรมการเรียนรู้หรือจัดกิจกรรมเสริม

กรมวิชาการ (2544 : 5) กล่าวถึง แนวปฏิบัติในการปรับกิจกรรมการเรียนรู้หรือจัดกิจกรรมเสริมเพื่อพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาว่า การพัฒนาหลักสูตรลักษณะนี้ ท้องถิ่นสามารถ กระทำได้กับทุกสาระการเรียนรู้ โดยไม่ทำให้จุดประสงค์ เนื้อหา และคาบเวลาเรียนเปลี่ยนแปลงไปจากที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแม่บท โดยคณะทำงานหรือผู้ใช้หลักสูตรจะต้องศึกษาคำอธิบายรายวิชาของหลักสูตรแม่บท ซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วนใหญ่ ๆ คือ

ส่วนที่ 1 เนื้อหา ได้แก่ ข้อความที่ระบุถึงหัวข้อหรือขอบข่าย ของสิ่งที่จะนำมา ให้ผู้เรียนรู้หรือฝึกใช้ทักษะ

ส่วนที่ 2 กิจกรรม ได้แก่ ส่วนที่ระบุถึงแนวการจัดการเรียนรู้แก่ผู้เรียน

ส่วนที่ 3 จุดประสงค์ ได้แก่ ส่วนที่ระบุถึงพฤติกรรม ที่ต้องการให้เกิดขึ้น กับ ผู้เรียน หลังจากที่ได้เรียนรู้หรือได้ฝึกทักษะตามที่ระบุไว้ในส่วนที่ 1 และ 2 โดยพฤติกรรมดังกล่าว จะต้องประกอบด้วย ส่วนที่เป็นความรู้ (พุทธิพิสัย) ทักษะ (ทักษะพิสัย) และเจตคติ (จิตพิสัย)

ในส่วนของกิจกรรมนั้น หลักสูตรแม่บทจะระบุไว้อย่างกว้าง ๆ เช่น ใช้คำว่า ศึกษา ซึ่งคณะทำงานจะต้องกำหนดกิจกรรมหรือวิธีการศึกษาให้เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพ และความต้องการของท้องถิ่นและผู้เรียน เช่น เจริญวิทยากรท้องถิ่นมาบรรยาย ให้ผู้เรียนออกไป สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในท้องถิ่น ให้ผู้เรียนออกไปทัศนศึกษา เป็นต้น นอกจากนี้ ควรมุ่งเน้น กิจกรรมที่หลากหลาย และเน้นทักษะกระบวนการด้วย

บรรพต สุวรรณประเสริฐ (2544 : 53) ได้กล่าวถึง การเลือกกิจกรรมและการจัด ประสบการณ์การเรียนรู้ของเนื้อหาในหลักสูตรให้กับผู้เรียนว่า ต้องเป็นไปตามความสามารถ ของผู้เรียน ประสิทธิภาพของประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียน จะต้องครอบคลุมจุดประสงค์ ต่าง ๆ ของเนื้อหาที่จำเป็น โดยการจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์นั้น จะต้องมิตักษะหลายด้าน มีหลายแนวคิดและมีการสร้างความเข้าใจให้ถ่องแท้ในตัวผู้เรียน ครูหรือผู้สอน จึงต้องพัฒนา กิจกรรมประสบการณ์การเรียนรู้เป็นขั้น ๆ จนทำให้ผู้เรียน ได้รับผลที่ต้องการจากการที่ผู้เรียน แต่ละคนมีความแตกต่างกัน

อุดม เขยทิวส์ (2544 : 29) ได้กล่าวถึง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในการพัฒนา หลักสูตรท้องถิ่นว่า ครูและผู้เรียนต้องร่วมกันพัฒนา โดยสถานศึกษาต้องอำนวยความสะดวก และกำกับ ดูแล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตามสภาพจริง ซึ่งครูและผู้เรียน จะต้องร่วมกันพัฒนาขึ้น ตามความต้องการทางการศึกษาและความต้องการพัฒนาตนเองของผู้เรียน โดยครูและผู้เรียน ร่วมกันกำหนดระยะเวลาสำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ตามสภาพความเป็นไปได้ โดยให้ ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ (Input) กระบวนการนำความรู้ที่ได้รับ ไปปรับประยุกต์ใช้ (Process) และกระบวนการแสดงผลของความรู้หรือการเรียนรู้ ที่สามารถประยุกต์ใช้กับชีวิต (Output)

จากการศึกษา เรื่อง การปรับกิจกรรมการเรียนรู้หรือจัดกิจกรรมเสริม สรุปว่า หมายถึง การประชุมชี้แจง ทำความเข้าใจ การศึกษาวิเคราะห์หลักสูตร จัดทำข้อมูลพื้นฐาน เกี่ยวกับสภาพท้องถิ่น ประเพณีและวัฒนธรรม การกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ การให้นัก เรียนไปฝึกงานกับปราชญ์ชาวบ้านหรือสถานประกอบการ การนำความรู้แนวคิด ผลงานของ ปราชญ์ชาวบ้านมาใช้ประกอบการเรียนรู้ การเจริญวิทยากรในท้องถิ่นมาร่วมจัดการเรียนรู้ ตรง

ตามความชำนาญ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้สอดคล้องตามความต้องการของท้องถิ่นและผู้เรียน และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามศักยภาพ

3.2 การปรับรายละเอียดของเนื้อหา

ใจทฤษฎี เชอร์ตันพงษ์ (2542 : 81 - 83) กล่าวถึง การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ว่า นักพัฒนาหลักสูตร จะต้องพิจารณาเนื้อหาวิชา โดยการวิเคราะห์จุดประสงค์ในแต่ละข้อว่าควร ประกอบด้วย เนื้อหาอะไรบ้าง เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะ ที่จะพัฒนาระบบความคิด และเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยมีหลักเกณฑ์ในการปรับและเลือกเนื้อหา ดังนี้ คือ

- 1) มีความสำคัญต่อการเรียนรู้
- 2) มีความถูกต้องทันสมัย
- 3) มีความน่าสนใจ
- 4) เป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้
- 5) สอดคล้องกับวัตถุประสงค์
- 6) เป็นสิ่งที่มีประโยชน์แก่ผู้เรียน
- 7) เป็นสิ่งที่สามารถจัดให้ผู้เรียนได้

กรมวิชาการ (2544 : 6) ได้กล่าวถึง แนวปฏิบัติ สำหรับการปรับรายละเอียดของเนื้อหาในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาว่า เป็นการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา โดยการปรับลด หรือเพิ่มเติมรายละเอียดของเนื้อหาจากหัวข้อหรือขอบข่ายที่ระบุไว้ในคำอธิบายของทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้หรือในคำอธิบายรายวิชาให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น ทั้งนี้ เพราะเนื้อหาที่ระบุในคำอธิบายรายวิชาที่มีอยู่ในหลักสูตรแม่บท จะระบุเนื้อหาให้เรียนไว้กว้างๆ การปรับรายละเอียดของเนื้อหานี้ ท้องถิ่นสามารถทำได้ โดยไม่ทำให้จุดประสงค์ หัวข้อ หรือขอบข่าย เนื้อหาและคาบเวลาเรียนที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแม่บทเปลี่ยนแปลง เช่น ถ้าท้องถิ่น มีปัญหาเกี่ยวกับการตัดไม้ทำลายป่า สถานศึกษา อาจจะเพิ่มเนื้อหาเกี่ยวกับสาเหตุของปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า ข้อเสนอแนะและแนวทางแก้ไข และผลกระทบจากการตัดไม้ทำลายป่า ในรายวิชา สิ่งแวดล้อมศึกษาในระดับประถมศึกษาและรายวิชาในกลุ่มสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษา หรือเนื้อหาที่เกี่ยวกับศาสนาต่าง ๆ นั้น ท้องถิ่นยังสามารถปรับ เพื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความเป็นจริงในการนับถือศาสนาของกลุ่มคนส่วนใหญ่ในชุมชนนั้นๆ โดยในการพัฒนาหลักสูตรลักษณะนี้มีขั้นตอนในการดำเนินงาน คือ

- 1) ศึกษาจุดประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมและคาบเวลาที่กำหนดไว้ในคำอธิบาย หรือคำอธิบายรายวิชาของหลักสูตรแม่บท

2) กำหนดรายละเอียดของเนื้อหาที่จะเพิ่มหรือปรับสำหรับนำมาให้นักเรียนหรือฝึกทักษะ โดยให้เป็นไปตามผลที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์

3) นำรายละเอียดที่ได้ตามข้อ 2 ไปปรับเข้าในโครงสร้างขอบข่ายเนื้อหาของกลุ่มสาระการเรียนรู้หรือรายวิชาที่สอน แล้วนำไปจัดทำเป็นแผนการสอนต่อไป

4) พิจารณาปรับแนวการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และสื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่ปรับลดหรือเพิ่มเติม

บรรพต สุวรรณประเสริฐ (2544 : 29) กล่าวถึง การเลือกและการจัดการเนื้อหาในหลักสูตรว่า จะต้องดำเนินการหลังจากวิเคราะห์ความต้องการ และกำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตรชั่วคราวแล้ว จะถึงขั้นการเลือกและจัดเนื้อหาในหลักสูตร การวินิจฉัยความต้องการ และจุดประสงค์ของหลักสูตร จะเป็นแนวทางในการเลือกเนื้อหาว่า ต้องการจะเน้นอะไรบ้าง โดยทั่วไปแล้ว การพัฒนาหน่วยการเรียนรู้ ต้องอยู่ในกรอบของโรงเรียนที่กำหนดเนื้อหา

จากการศึกษา เรื่อง การปรับรายละเอียดของเนื้อหา สรุปว่า การปรับรายละเอียดของเนื้อหาในการพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน การจัดทำข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม อาชีพ วิทยาการ ทรัพยากร ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ และค่านิยมของท้องถิ่น นักเรียน ผู้ปกครอง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานประกอบการในท้องถิ่น แล้วนำมาปรับรายละเอียดของเนื้อหาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น เช่น อาชีพ เศรษฐกิจ ประเพณี วัฒนธรรม ทรัพยากร ในท้องถิ่น จุดมุ่งหมายของหลักสูตร คาบเวลา ความต้องการของนักเรียน ความต้องการของผู้ปกครอง ความพร้อมของโรงเรียน ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น และทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น

3.3 การจัดทำคำอธิบายหรือรายวิชาเพิ่มเติม

กรมวิชาการ (2544 : 7) ได้เสนอแนวปฏิบัติในการจัดทำคำอธิบายหรือรายวิชาเพิ่มเติมว่า การจัดทำคำอธิบายหรือรายวิชาเพิ่มเติมขึ้นใหม่ เป็นการพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่น โดยจัดทำคำอธิบายหรือทำรายวิชาเพิ่มเติมจากที่ปรากฏในหลักสูตร ดังนี้ คือ

ระดับประถมศึกษา ท้องถิ่นสามารถจัดทำคำอธิบายในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ เพิ่มเติมขึ้นมาได้ ในกรณีที่พบว่า เนื้อหาที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้นั้น ไม่ปรากฏอยู่ในหลักสูตร โดยเฉพาะกลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี และกลุ่มสาระภาษาต่างประเทศ การเพิ่มเติมคำอธิบายดังกล่าวนี้ จะต้องไม่ทำให้จุดประสงค์และคาบเวลาเรียนที่กำหนดไว้ในโครงสร้างเปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นการศึกษา

ภาคบังคับ การจัดทำคำอธิบายเพิ่มเติมในหลักสูตร ต้องคำนึงถึงเอกลักษณ์และความมั่นคงของชาติ รวมทั้ง การปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

ระดับมัธยมศึกษา ท้องถิ่นสามารถจัดทำรายวิชาเพิ่มเติมได้เฉพาะส่วนที่เป็นวิชาบังคับเลือก และวิชาเลือกเสรีทุกกลุ่มวิชา โดยรายละเอียดที่เพิ่มเติมต้องไม่มีเนื้อหาซ้ำซ้อนกับรายวิชาบังคับแกน บังคับเลือกและเลือกเสรีที่มีอยู่แล้วในหลักสูตรแม่บท

เอกรินทร์ สีมหาศาล (2545 : 323) ได้กล่าวถึง การจัดทำคำอธิบายรายวิชาไว้ว่า ทั้งรายวิชาพื้นฐานและรายวิชาเพิ่มเติมตามแผนการเรียน ที่สถานศึกษาได้กำหนดขึ้นเอง ตามความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครอง และวิสัยทัศน์ของสถานศึกษา จะต้องระบุชื่อวิชา จำนวนเวลาเรียน จำนวนหน่วยกิต ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง และขอบข่ายสาระการเรียนรู้ของวิชานั้น ๆ ให้ชัดเจนและเป็นระบบมาตรฐาน

ถวัลย์ มาตจรัส (2545 : 148) ได้กล่าวถึง การจัดทำคำอธิบายรายวิชาว่า จัดทำได้โดยการนำเอามาตรฐานการเรียนรู้รายปี รายภาค สาระการเรียนรู้รายปี รายภาค รวมทั้ง เวลาและจำนวนหน่วยกิตที่กำหนด มาเขียนเป็นคำอธิบายรายวิชา โดยให้ประกอบด้วยชื่อรายวิชา รหัสวิชา จำนวนเวลา จำนวนหน่วยกิต ผลการเรียนรู้ และสาระการเรียนรู้ของวิชานั้น ๆ

จากการศึกษา เรื่อง การจัดทำคำอธิบายหรือรายวิชาเพิ่มเติม สรุปได้ว่า หมายถึง การวิเคราะห์จุดประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมของหลักสูตร และสภาพความต้องการของท้องถิ่น ก่อนจัดทำคำอธิบายรายวิชา จัดทำคำอธิบายรายวิชาเพิ่มเติมในเนื้อหาที่ไม่ปรากฏในหลักสูตรหรือกลุ่มสาระการเรียนรู้ สอดคล้องกับผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง สนองความต้องการด้านอาชีพของท้องถิ่น การอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่น การพัฒนาสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น และจัดทำคำอธิบายรายวิชาเพิ่มเติม รวมทั้ง การเปิด โอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดความต้องการของชุมชน

3.4 การปรับปรุงหรือเลือกใช้สื่อการเรียนรู้

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2543 : 211) กล่าวถึง การปรับปรุงหรือเลือกใช้สื่อการเรียนรู้ว่า เป็นหน้าที่ของครูที่จะต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมโดยคำนึงถึง

- 1) ลักษณะวิชาที่สอน เป็นวิชาทฤษฎีหรือปฏิบัติ จะเลือกใช้สื่อชนิดใดจึงจะทำให้ผู้เรียน มีความเข้าใจบทเรียนยิ่งขึ้น
- 2) คุณลักษณะของผู้เรียน ได้แก่ การเลือกให้เหมาะสมกับอายุ ระดับสติปัญญา ระดับชั้นเรียน จำนวนนักเรียน เวลาที่เรียน ลักษณะของห้องเรียน
- 3) การเลือกใช้สื่อการเรียนรู้ ในห้องเรียนที่มีผู้เรียน มีบทบาทในการเรียนรู้

มีกิจกรรมการเรียนรู้ และสามารถรับประสบการณ์ใหม่ ๆ ด้วยตนเอง ซึ่งครูสามารถจะจัดใน ลักษณะของสื่อประสม โดยวิธีการเลือกใช้สื่อประสม หมายถึง วิธีการที่อาศัยหลักการจัดระบบ นำเอาสื่อการเรียนรู้หลายๆ อย่างมาสัมพันธ์กัน และเป็นสื่อที่มีคุณค่าส่งเสริมซึ่งกันและกัน สื่อ การเรียนรู้ อย่างหนึ่งอาจใช้เพื่อสร้างความสนใจ ในขณะที่อีกอย่างหนึ่งใช้เพื่ออธิบายข้อเท็จจริง ของเนื้อหา และอีกอย่างหนึ่งอาจใช้เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้ง

กรมวิชาการ (2544 : 8) ได้เสนอแนวปฏิบัติในการปรับปรุงและหรือเลือกใช้สื่อ การเรียนรู้ที่เหมาะสมกับการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาว่า การพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่น ลักษณะนี้เป็นการปรับปรุง เลือกใช้ในการเรียนการสอนต่างๆ ที่มีอยู่ ให้เหมาะสมสอดคล้อง กับจุดประสงค์ เนื้อหาของทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้หรือรายวิชาต่างๆ และสอดคล้องกับสภาพ ของท้องถิ่น ผลที่ได้มักเป็นการจัดหา และรวบรวม สื่อต่างๆ ที่มีอยู่สำหรับใช้ประกอบการจัด กิจกรรมการเรียนรู้ ให้ผู้เรียน ได้ศึกษา ค้นคว้าเพิ่มเติม รวมทั้งการสำรวจแหล่งสื่อเพื่อนำมาใช้ สำหรับการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ท้องถิ่น ต้องระบุรายละเอียดการใช้ และรายชื่อของสื่อลงใน แผนการสอนที่จัดทำสื่อการเรียนรู้ ที่ท้องถิ่นสามารถพัฒนาเพื่อใช้ประกอบกิจกรรมการเรียนรู้ ประกอบด้วย

หนังสือเรียน หมายถึง หนังสือที่กำหนดให้ใช้สำหรับการเรียนการสอน รายวิชาใดรายวิชาหนึ่ง โดยเฉพาะ มีเนื้อหาตรงตามที่ระบุไว้ในรายวิชานั้นๆ อาจจะมีลักษณะเป็นเล่ม หรือเป็นชุดก็ได้

แบบฝึกหัด หมายถึง สื่อที่ใช้สำหรับผู้เรียน ได้ฝึกปฏิบัติเพื่อช่วยเสริมให้เกิด ลักษณะและความแตกฉานในบทเรียนมากยิ่งขึ้น

หนังสือเสริมประสบการณ์ หมายถึง หนังสือเสริมการเรียนรู้ตามหลักสูตรมีเนื้อหา สาระเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องก็ได้ สำหรับให้ผู้เรียน ได้ศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง โดยหนังสือเสริมประสบการณ์ แยกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ หนังสืออ่านนอกเวลา หนังสืออ่านเพิ่มเติม หนังสืออุเทศ และหนังสือส่งเสริมการอ่าน

คู่มือครู หมายถึง เอกสารแนะนำครูเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตาม หลักสูตร

คู่มือการเรียนการสอน หมายถึง เอกสารหรือหนังสือสำหรับครูและนักเรียน ใช้ ประกอบการเรียนรู้ ประกอบด้วย เนื้อหาสาระ และกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักสูตร

นอกจากนี้ ยังมีสื่ออื่น ๆ ที่ท้องถิ่นสามารถนำไปใช้ประกอบการจัดกิจกรรม

การเรียนรู้ได้ เช่น สื่อที่เป็นวัสดุอุปกรณ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น และในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น โดยการปรับปรุงและเลือกใช้สื่อการเรียนรู้ นั้น มีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

1) วิเคราะห์หลักสูตร โดยวิเคราะห์จุดประสงค์ คำอธิบายรายวิชา และคาบเวลาเรียน ว่ารายวิชาที่ปรากฏอยู่ในหลักสูตรนั้น มีลักษณะสำคัญอย่างไร มุ่งให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ทักษะ เจตคติอย่างไร มีขอบข่ายเนื้อหาเพียงใด และมีคาบเวลาเรียนเท่าไร เพื่อกำหนดสื่อการเรียนรู้ที่จะใช้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

2) สืบหาสื่อเอกสารหรือหนังสือที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับ สอดคล้องกับจุดประสงค์ และคำอธิบายรายวิชาจากแหล่งต่าง ๆ เช่น จากร้านจำหน่ายหนังสือ ห้องสมุด หรือผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นต้น เพื่อนำมาศึกษา วิเคราะห์ความเหมาะสมและสอดคล้องกับหลักสูตร

3) วิเคราะห์สื่อเอกสารหรือหนังสือที่สืบหาให้ เพื่อพิจารณาว่าสามารถนำมาใช้ประกอบการเรียนรู้ตามหลักสูตรได้หรือไม่เพียงใด โดยมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาคือ สอดคล้องกับจุดประสงค์และคำอธิบายรายวิชา เนื้อหาถูกต้องตามหลักวิชาการ ไม่ล้าสมัย เหมาะสมกับเวลาเรียน มีความยากง่ายเหมาะสมกับระดับชั้น เรียงลำดับเนื้อหาดี ไม่สับสน อธิบายชัดเจนเข้าใจง่าย ใช้ตัวอย่างประกอบช่วยความเข้าใจได้ดี และใช้ภาพประกอบ ตาราง หรือแผนภูมิ เพื่อช่วยความเข้าใจได้อย่างเหมาะสม ใช้ภาษาได้ถูกต้องตามหลักภาษา กระชับรัดกุม ไม่เยิ่นเย้อหรือวกวน ใช้ศัพท์หรือประโยคเหมาะสมกับระดับชั้น มีข้อความหรือกิจกรรมหรือข้อเสนอแนะที่ส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้รู้จักคิดวิเคราะห์ วิเคราะห์ ฝึกปฏิบัติ และส่งเสริมให้ผู้เรียน นำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

อุดม เขยถิงค์ (2544 : 29) ได้กล่าวถึง การกำหนดสื่อการเรียนการสอน ว่าเป็นการระบุนสื่อการเรียนการสอนตามหัวข้อเนื้อหานั้นๆ ว่า ต้องใช้สื่ออุปกรณ์อะไร จะได้สื่ออุปกรณ์มาด้วยวิธีใด และระบุนตามจุดประสงค์เฉพาะเป็นรายข้อ โดยมีหลักในการเขียน ก็คือ ระบุนสื่อการเรียนการสอน ที่ต้องใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนทุกจุดประสงค์เฉพาะ ในเนื้อหาย่อยแต่ละเรื่อง ระบุนชื่อเอกสาร สื่อโสตทัศนูปกรณ์ที่ต้องการใช้เป็นจุดประสงค์เฉพาะ โดยกำหนดวิธีการใช้สื่อนั้น ๆ

ธำรง บัวศรี (2545 : 287) กล่าวถึง สื่อการเรียนการสอน ว่าหมายถึง สิ่งที่เป็นหรือสิ่งที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาความรู้ ทักษะและเจตคติ ตามจุดประสงค์การเรียนการสอนและตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร โดยมีหลักการในการเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน ดังนี้

1) ตรวจสอบและศึกษาอย่างละเอียดว่า สื่อนั้น ประกอบด้วยอะไรบ้าง และมีคุณสมบัติอย่างไร มีวิธีใช้อย่างไร มีสิ่งใดที่ควรระมัดระวัง หรือต้องเตรียมการก่อนนำมาใช้

- 2) เตรียมสื่อที่จะใช้ให้พร้อม รวมทั้ง สถานที่และอุปกรณ์ประกอบการใช้
- 3) อธิบายให้ผู้เรียนเข้าใจว่า เหตุใดจึงใช้สื่อดังกล่าว และสื่อนี้ช่วยให้เข้าใจในปัญหาใด
- 4) การใช้สื่อ ต้องเลือกใช้ให้เหมาะกับเวลา และต้องใช้อย่างคล่องแคล่ว
- 5) หลังจากใช้สื่อ จะต้องมีการทบทวนและสำรวจดูว่า ผู้เรียนได้รับข้อมูล ความรู้ และเกิดความคิดใหม่ ๆ ตามที่คาดไว้หรือไม่

จากการศึกษา เรื่อง การปรับปรุงหรือเลือกใช้สื่อการเรียนรู้ สรุปว่า การปรับปรุงหรือเลือกใช้สื่อการเรียนรู้ หมายถึง การสำรวจสื่อที่มีในสถานศึกษา หรือสถานประกอบการ หรือแหล่งเรียนรู้ การวิเคราะห์สื่อก่อนนำไปใช้ประกอบการเรียนรู้ การปรับปรุงหรือเลือกใช้สื่อ เอกสาร หรือหนังสือในสถานประกอบการหรือแหล่งเรียนรู้ การเลือกใช้สื่อให้สอดคล้องกับทรัพยากรท้องถิ่นที่หาง่าย ราคาถูก น่าสนใจ และช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ดีขึ้น

3.5 การจัดทำสื่อการเรียนรู้ขึ้นใหม่

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2543 : 211) ได้กล่าวถึง การจัดทำสื่อการเรียนรู้ไว้ว่า สามารถทำได้ ดังนี้

- 1) ครูจัดทำขึ้นเอง โดยใช้วัสดุในท้องถิ่นหรือวัสดุเหลือใช้ ตลอดจน วัสดุที่จัดซื้อ มาในราคาถูก
- 2) ให้นักเรียนจัดทำขึ้นและให้อยู่ในการแนะนำของครู
- 3) สื่อการเรียนรู้บางชนิด อาจได้รับการบริจาค จากองค์การหรือมูลนิธิต่าง ๆ ตลอดจน บริษัท ห้างร้าน
- 4) สื่อการเรียนรู้ประเภทเครื่องมือและอุปกรณ์ราคาแพง ที่สถานศึกษายังไม่สามารถจะจัดซื้อได้ก็อาจใช้การยืมจากหน่วยงานอื่น ในกรณีที่จะต้องใช้ เช่น องค์การ หรือสถานทูต เป็นต้น
- 5) สื่อการเรียนรู้บางประเภท ไม่สามารถจัดทำขึ้นเองได้ แต่ต้องใช้ประจำสถานศึกษา ควรจะได้จัดเตรียมงบประมาณเพื่อนำไปซื้อไว้ใช้ และให้บริการแก่ครู

กรมวิชาการ (2544 : 10) ได้เสนอแนวปฏิบัติในการจัดทำสื่อการเรียนรู้ขึ้นใหม่ไว้ว่า การจัดทำสื่อการเรียนรู้ขึ้นใหม่ เป็นการพัฒนาหลักสูตร โดยการจัดทำหนังสือเรียน คู่มือครู หนังสือเสริมประสบการณ์ แบบฝึกหัดหรือเอกสารประกอบการเรียนรู้อื่นๆ ที่นำมาใช้ใน

การจัดการเรียนรู้ ให้เหมาะสมสอดคล้องกับจุดประสงค์ เนื้อหาและสภาพของท้องถิ่น ทั้งนี้สื่อการเรียนรู้ที่ท้องถิ่นจะพัฒนาขึ้นมาใหม่นี้ อาจใช้กับคำอธิบายรายวิชาที่มีอยู่แล้ว หรือที่เพิ่มเติมขึ้นมาใหม่ก็ได้ โดยขั้นตอนการจัดทำสื่อการเรียนรู้ขึ้นใหม่ มีดังนี้

- 1) ขั้นเตรียมการ ต้องวิเคราะห์จุดประสงค์ของหลักสูตร และขอบเขตของเนื้อหาสาระ พิจารณาคาบเวลาเรียน และวิเคราะห์ความรู้ ความสามารถของผู้เรียน
- 2) ขั้นวางแผน ต้องกำหนดจุดประสงค์ของสื่อการเรียนรู้ กำหนดขอบเขตของเนื้อหาสาระ แล้วจึงทำเค้าโครงสร้าง (outline) ของสื่อ จากนั้นจึงกำหนดแนวทางการเสนอเนื้อหาสาระ และเตรียมการเกี่ยวกับข้อมูลและแหล่งข้อมูลที่จะต้องใช้ในการยกร่างต้นฉบับ
- 3) ขั้นยกร่างต้นฉบับสื่อการเรียนการสอน ลงมือเขียนต้นฉบับและปรับปรุงจนมีความเหมาะสม
- 4) ขั้นทดลองใช้ต้นฉบับ โดยทดลองใช้ต้นฉบับกับตัวแทนผู้เรียนภายในชั้นเรียนหนึ่งคนหรือหลายคน แล้วปรับปรุงให้เหมาะสม จากนั้นจึงทำการทดลองใช้ต้นฉบับที่ปรับปรุงแล้ว กับกลุ่มตัวแทนผู้เรียนจำนวนมากขึ้น ในสถานการณ์ที่สอนจริงแล้วจึงนำมาปรับปรุงอีกครั้ง
- 5) ขั้นจัดทำต้นฉบับสมบูรณ์

ธำรง บัวศรี (2545 : 285) ได้กล่าวถึง การจัดทำและจัดหาสื่อการเรียนรู้ ไว้ว่าเป็นความจำเป็นอีกประการหนึ่งที่ต้องดำเนินการก่อนนำหลักสูตร ไปใช้ เพราะสื่อการเรียนรู้ จะช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในเนื้อหาได้ดี โดยสื่อการเรียนรู้เป็นสิ่งที่เป็พหะหรือสื่อที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาความรู้ ทักษะและเจตคติ ตามจุดประสงค์การเรียนรู้และตามจุดหมายของหลักสูตร

จากการศึกษา การจัดทำสื่อการเรียนรู้ขึ้นใหม่ สรุปได้ว่า การจัดทำสื่อการเรียนรู้ขึ้นใหม่ หมายถึง การวิเคราะห์จุดประสงค์ เนื้อหาและกิจกรรมของหลักสูตร ก่อนการจัดทำสื่อการเรียนรู้ การจัดทำสื่อการเรียนรู้ขึ้นใหม่โดยเนื้อหาไม่ซ้ำซ้อนกับสื่อการเรียนรู้ของกระทรวงศึกษาธิการ การจัดทำสื่อการเรียนรู้ขึ้นใหม่ให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ เนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ เหมาะสมกับเวลาเรียน วยของนักเรียน ทรัพยากรในท้องถิ่น ที่หาง่าย และราคาถูกรวมทั้ง ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการผลิตสื่อการเรียนรู้

- 6) กรรมการที่เป็นผู้แทนศิษย์เก่า จำนวน 1 คน
- 7) กรรมการที่เป็นผู้แทนพระภิกษุสงฆ์และหรือผู้แทนองค์การศาสนาอื่น ในพื้นที่สถานศึกษาขนาดเล็ก จำนวน 1 รูป หรือ 1 คน สถานศึกษาขนาดใหญ่ จำนวน 2 รูป หรือ 2 คน หรือ 1 รูป กับ 1 คน
- 8) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ สถานศึกษาขนาดเล็ก จำนวน 1 คน สถานศึกษาขนาดใหญ่ จำนวน 6 คน
- 9) ผู้อำนวยการสถานศึกษา เป็นกรรมการและเลขานุการ

4.1.4 คุณสมบัติของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

1) คุณสมบัติทั่วไป ประธานกรรมการและกรรมการ ต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้าม ดังนี้

- 1.1) มีอายุไม่ต่ำกว่า 20 ปีบริบูรณ์
- 1.2) ไม่เป็นบุคคลล้มละลาย
- 1.3) ไม่เป็นคนไร้ความสามารถ หรือคนเสมือนไร้ความสามารถ
- 1.4) ไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท หรือความผิดลหุโทษ
- 1.5) ไม่เป็นคู่สัญญา ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพัสดุ พ.ศ.2535 และที่แก้ไขเพิ่มเติม กับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา หรือสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

กรณีผู้ได้รับแต่งตั้งเป็นประธานกรรมการ หรือกรรมการผู้ใดมีลักษณะต้องห้ามตามข้อ 1.5 ต้องออกจากการเป็นบุคคลซึ่งมีลักษณะต้องห้าม หรือแสดงหลักฐานให้เป็นที่เชื่อได้ว่า คนได้เลิกประกอบกิจการ หรือการใดๆ อันมีลักษณะต้องห้ามดังกล่าวเสนอต่อผู้อำนวยการสถานศึกษา ภายใน 15 วัน นับแต่วันที่ได้รับแต่งตั้ง หากมิได้ดำเนินการดังกล่าว ให้ถือว่าผู้นั้น ไม่เคยได้รับแต่งตั้งเป็นประธานกรรมการหรือกรรมการ

2) คุณสมบัติเฉพาะ

- (1) กรรมการที่เป็นผู้แทนผู้ปกครอง
 - (1.1) เป็นผู้ปกครองตามทะเบียนนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในสถานศึกษา
นั้น
 - (1.2) ไม่เป็นครู เจ้าหน้าที่ หรือลูกจ้างของสถานศึกษา หรือเป็นที่ปรึกษา หรือผู้เชี่ยวชาญซึ่งมีสัญญาจ้างกับสถานศึกษานั้น

(2) กรรมการที่เป็นผู้แทนครู ต้องเป็นครู ซึ่งทำหน้าที่หลักในด้านการเรียนการสอน และการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีต่างๆ ในสถานศึกษานั้น

(3) กรรมการที่เป็นผู้แทนองค์กรชุมชน

(3.1) เป็นสมาชิกขององค์กรชุมชน หรือองค์กรที่เรียกชื่ออย่างอื่น ที่มีสมาชิกรวมตัวกันไม่น้อยกว่า 15 คน เพื่อดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและชุมชนโดยส่วนรวมอย่างต่อเนื่อง เป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 1 ปี มีผลงานที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษารับรอง มีที่ตั้งแน่นอนอยู่ในท้องที่ตำบลหรือแขวงที่เป็นภูมิลำเนาของนักเรียนในสถานศึกษา หรือท้องที่ตำบลหรือแขวงที่สถานศึกษาตั้งอยู่

(3.2) ไม่เป็นครู เจ้าหน้าที่ หรือลูกจ้างของสถานศึกษา หรือเป็นที่ปรึกษา หรือผู้เชี่ยวชาญซึ่งมีสัญญาจ้างกับสถานศึกษานั้น

(4) กรรมการที่เป็นผู้แทนศิษย์เก่า

(4.1) เป็นผู้ที่เคยศึกษา หรือสำเร็จการศึกษาจากสถานศึกษานั้น

(4.2) ไม่เป็นครู เจ้าหน้าที่ หรือลูกจ้างของสถานศึกษา หรือเป็นที่ปรึกษา หรือผู้เชี่ยวชาญซึ่งมีสัญญาจ้างกับสถานศึกษานั้น

(5) กรรมการที่เป็นผู้แทนพระภิกษุสงฆ์และหรือผู้แทนองค์กรศาสนาอื่น ที่ทางราชการรับรองในพื้นที่ ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์ หรือผู้นับถือศาสนาที่ทางราชการรับรอง ได้แก่ พุทธ คริสต์ อิสลาม พราหมณ์ ฮินดู และซิกข์

(6) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ

(6.1) ไม่เป็นครู เจ้าหน้าที่ หรือลูกจ้างของสถานศึกษา หรือเป็นที่ปรึกษา หรือผู้เชี่ยวชาญซึ่งมีสัญญาจ้างกับสถานศึกษานั้น

(6.2) ไม่เป็นกรรมการสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาเกินกว่า 3 แห่ง ในเวลาเดียวกัน

4.1.5 วาระการดำรงตำแหน่ง

วาระการดำรงตำแหน่งของประธานกรรมการและกรรมการมีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ 4 ปี และอาจได้รับการแต่งตั้งใหม่อีกได้ แต่จะดำรงตำแหน่งเกินกว่า 2 วาระติดต่อกันไม่ได้

4.1.6 การพ้นจากตำแหน่ง

นอกจากการพ้นจากตำแหน่งตามวาระแล้ว ประธานกรรมการและกรรมการจะพ้นจากตำแหน่งเมื่อ

- (1) ตาย
- (2) ลาออก
- (3) คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาให้ออก เพราะบกพร่องต่อหน้าที่ ทำให้เสื่อมเสียต่อสถานศึกษา หรือหย่อนความสามารถ
- (4) ขาดคุณสมบัติหรือมีลักษณะต้องห้ามอย่างใดอย่างหนึ่ง สำหรับกรรมการประเภทนั้น
- (5) พ้นจากการเป็นพระภิกษุสงฆ์ เฉพาะกรณีกรรมการ ซึ่งเป็นผู้แทนที่เป็นพระภิกษุสงฆ์

4.2 อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

อำนาจ หน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน แบ่งได้ 3 ลักษณะ คือ 1) กำกับ 2) ส่งเสริม สนับสนุน และ 3) มีอำนาจอื่นตามที่กฎหมาย กฎ ระเบียบ ประกาศ ที่เกี่ยวข้องกำหนด โดยมีกรอบการดำเนินงาน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2547 : 11 - 12) ดังนี้ คือ

4.2.1 อำนาจหน้าที่ในการกำกับ หมายถึง อำนาจหน้าที่ในการกำกับให้สถานศึกษาดำเนินงานด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป ให้สอดคล้องกับกฎหมาย กฎ ระเบียบ ประกาศ คำสั่ง และนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา บทบาทนี้ คณะกรรมการสถานศึกษา ต้องคอยกำกับสถานศึกษา โดยการติดตามการปฏิบัติงานของสถานศึกษา รวมทั้งให้ความเห็น ให้ข้อเสนอแนะและให้คำปรึกษา เพื่อให้สถานศึกษาดำเนินการให้เป็นไปตามกฎ กติกา ได้แก่ กฎหมาย กฎ ระเบียบ ประกาศ คำสั่งและนโยบาย ของกระทรวงศึกษาธิการ ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาเอง หากสถานศึกษาดำเนินการไม่สอดคล้องหรือไม่ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมาย กฎ ระเบียบ คำสั่งประกาศ และนโยบายดังกล่าว คณะกรรมการสถานศึกษาต้องแจ้งให้สถานศึกษาดำเนินการ หากสถานศึกษายังไม่ดำเนินการ คณะกรรมการ จะต้องเสนอความเห็นไปยังสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อพิจารณาสั่งการ หรือแจ้งให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานสั่งการตามอำนาจหน้าที่ต่อไป

4.2.2 อำนาจหน้าที่ ในการส่งเสริม สนับสนุนกิจการของสถานศึกษา เพื่อให้สถานศึกษามีความเข้มแข็ง มีการบริหารงานอย่างเป็นระบบ มีประสิทธิภาพ สามารถให้บริการ

ศึกษาแก่เยาวชนและประชาชนได้อย่างกว้างขวาง ทัวถึง และจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพ เป็นที่ยอมรับ สรรพชา เชื่อถือของประชาชน ชุมชนและท้องถิ่น

4.2.3 อำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล สำหรับข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาที่ปฏิบัติงานอยู่ในสถานศึกษา อำนาจและหน้าที่ในส่วนนี้ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ที่กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

4.2.4 ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่กฎหมาย ระเบียบ ประกาศที่เกี่ยวข้อง ได้กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

จากการศึกษา เรื่อง องค์ประกอบ และอำนาจหน้าที่ ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สรุปว่า จำนวนคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษาแต่ละแห่งขึ้นอยู่กับขนาดสถานศึกษา โดยสถานศึกษาขนาดเล็ก หมายถึง สถานศึกษาที่มีจำนวนนักเรียนไม่เกิน 300 คน มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 9 คน สถานศึกษาขนาดใหญ่ หมายถึง สถานศึกษาที่มีจำนวนนักเรียนเกินกว่า 300 คนขึ้นไป มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 15 คน โดยคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษา 2 ขนาด ประกอบด้วย ประธานกรรมการที่มาจากกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่า ผู้แทนพระภิกษุสงฆ์ และหรือผู้แทนองค์กรศาสนาอื่นในพื้นที่ และผู้ทรงคุณวุฒิ โดยมีผู้อำนวยการสถานศึกษา ทำหน้าที่เป็นกรรมการและเลขานุการ มีอำนาจและหน้าที่ ดังต่อไปนี้ คือ 1) กำกับ 2) ส่งเสริม สนับสนุน และ 3) มีอำนาจอื่นตามที่กฎหมาย กฎ ระเบียบและประกาศที่เกี่ยวข้องกำหนดไว้ ทั้งนี้ รวมถึงอำนาจหน้าที่ในการจัดการศึกษาในสถานศึกษาด้วย

5. การบริหารงานของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคายเขต 1 หมายถึง หน่วยบริหารจัดการศึกษา ที่เกิดขึ้นตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ซึ่งรองรับการกระจายอำนาจ ด้านการบริหารวิชาการ การบริหารงบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป โดยพื้นที่จังหวัดหนองคาย แบ่งเขตพื้นที่การศึกษออกเป็น 3 เขต สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1 จะประกอบด้วย สถานศึกษาในสังกัด ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ 6 อำเภอและกิ่งอำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองหนองคาย อำเภอท่าบ่อ อำเภอศรีเชียงใหม่ อำเภอสังคม กิ่งอำเภอสระใคร และกิ่งอำเภอโพธิ์ตาก รวม 180 แห่ง ซึ่งจำแนกขนาดสถานศึกษา ตาม

จำนวนนักเรียน (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546 : 2) ออกเป็น 2 ขนาด ได้แก่ สถานศึกษาขนาดเล็ก ที่มีจำนวนนักเรียนไม่เกิน 300 คน จำนวน 135 แห่ง และมีสถานศึกษาขนาดใหญ่ ที่มีจำนวนนักเรียน 301 คน ขึ้นไป จำนวน 45 แห่ง จากจำนวนสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาหนองคาย เขต 1 ดังกล่าว มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 1,890 คน จำแนกเป็นรายอำเภอตามที่ตั้งสถานศึกษา และตามสถานภาพของคณะกรรมการสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1. 2549 ก : 4) ได้ตามตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 จำนวนคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา หนองคาย เขต 1 จำแนกรายอำเภอ ตามสถานภาพและขนาดสถานศึกษา

อำเภอ หรือ กิ่งอำเภอ	จำนวนคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน (คน)						รวม ทั้งสิ้น (คน)
	ในสถานศึกษา			นอกสถานศึกษา			
	สถานศึกษา ขนาดเล็ก	สถานศึกษา ขนาดใหญ่	รวม	สถานศึกษา ขนาดเล็ก	สถานศึกษา ขนาดใหญ่	รวม	
เมือง	102	26	128	357	169	526	654
ท่าบ่อ	54	26	80	189	169	358	438
ศรีเชียงใหม่	36	12	48	126	78	204	252
สังคม	38	8	46	133	52	185	231
สระใคร	26	12	38	91	78	169	207
โพธิ์ตาก	14	6	20	49	39	88	108
รวม	270	90	360	945	585	1,530	1,890

ปัจจุบัน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1 ได้กระจายอำนาจการบริหารจัดการศึกษา เน้นการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม โดยให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษา เป็นองค์คณะบุคคลที่มีอำนาจหน้าที่ตามที่ระเบียบ กฎหมายกำหนดไว้ รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาด้วย

จากข้อเสนอแนะของกลุ่มนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการจัดการศึกษา สำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1 ที่ได้สังเคราะห์ผลการประเมินคุณภาพภายนอกรอบแรก ของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) (องค์การมหาชน) โดย

จำแนกรายด้าน และรายมาตรฐาน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1. 2549 ข : บทสรุปสำหรับผู้บริหาร) สรุปได้ ดังนี้

1) ด้านผู้บริหาร มาตรฐานที่ 13 สถานศึกษามีการจัดองค์กร โครงสร้าง และการบริหารงานอย่างเป็นระบบ ครบวงจรให้บรรลุเป้าหมายของการศึกษา โดยมีสถานศึกษาที่มีผลการประเมินอยู่ในระดับดี คิดเป็นร้อยละ 71.9 ระดับพอใช้ คิดเป็นร้อยละ 26.5 และระดับปรับปรุง คิดเป็นร้อยละ 1.5 มาตรฐานที่ 14 สถานศึกษาส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือกับชุมชนในการพัฒนาการศึกษา มีสถานศึกษาที่มีผลการประเมิน อยู่ในระดับดี คิดเป็นร้อยละ 83.7 ระดับพอใช้ คิดเป็นร้อยละ 15.3 และระดับปรับปรุง คิดเป็นร้อยละ 1.0 มาตรฐานที่ 18 สถานศึกษามีการจัดกิจกรรมและการเรียนการสอน โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีสถานศึกษาที่มีผลการประเมิน อยู่ในระดับดี คิดเป็นร้อยละ 28.1 ระดับพอใช้ คิดเป็นร้อยละ 70.9 และระดับปรับปรุง คิดเป็นร้อยละ 1.0 มาตรฐานที่ 20 ผู้บริหารมีภาวะผู้นำ มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีสถานศึกษาที่มีผลการประเมิน อยู่ในระดับดี คิดเป็นร้อยละ 86.7 ระดับพอใช้ คิดเป็นร้อยละ 12.8 และระดับปรับปรุง คิดเป็นร้อยละ 0.5 มาตรฐานที่ 25 สถานศึกษามีหลักสูตรที่เหมาะสมกับผู้เรียนและท้องถิ่น มีสื่อการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มีสถานศึกษาที่มีผลการประเมิน อยู่ในระดับดี คิดเป็นร้อยละ 30.1 ระดับพอใช้ คิดเป็นร้อยละ 68.9 และระดับปรับปรุง คิดเป็นร้อยละ 1.0

2) ด้านครู มาตรฐานที่ 22 ครูมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ และเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีสถานศึกษาที่มีผลการประเมิน อยู่ในระดับดี คิดเป็นร้อยละ 35.2 ระดับพอใช้ คิดเป็นร้อยละ 63.8 และระดับปรับปรุง คิดเป็นร้อยละ 1.0 มาตรฐานที่ 24 ครูมีคุณวุฒิ ความรู้ ความสามารถตรงกับงานที่รับผิดชอบและมีครูเพียงพอ มีสถานศึกษาที่มีผลการประเมิน อยู่ในระดับดี คิดเป็นร้อยละ 61.7 ระดับพอใช้ คิดเป็นร้อยละ 37.2 และระดับปรับปรุง คิดเป็นร้อยละ 1.0

3) ด้านผู้เรียน : ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มาตรฐานที่ 1 ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ มีสถานศึกษาที่มีผลการประเมิน อยู่ในระดับดี คิดเป็น ร้อยละ 88.0 ระดับพอใช้ คิดเป็นร้อยละ 11.4 และระดับปรับปรุง คิดเป็นร้อยละ 0.5 มาตรฐานที่ 4 ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรองและมีวิสัยทัศน์ มีสถานศึกษาที่มีผลการประเมิน อยู่ในระดับดี คิดเป็นร้อยละ 7.1 ระดับพอใช้ คิดเป็นร้อยละ 89.7 และระดับปรับปรุง คิดเป็นร้อยละ 3.3 มาตรฐานที่ 5 ผู้เรียน มีความรู้

และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร มีสถานศึกษาที่มีผลการประเมิน อยู่ในระดับดี คิดเป็นร้อยละ 15.8 ระดับพอใช้ คิดเป็นร้อยละ 63.0 และระดับปรับปรุง คิดเป็นร้อยละ 21.2 มาตรฐาน ที่ 6 ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มีสถานศึกษาที่มีผลการประเมิน อยู่ในระดับดี คิดเป็นร้อยละ 27.2 ระดับพอใช้ คิดเป็นร้อยละ 70.7 ระดับปรับปรุง คิดเป็นร้อยละ 2.2 มาตรฐานที่ 9 ผู้เรียนมีทักษะในการทำงาน รักการทำงาน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น ได้ และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต มีสถานศึกษาที่มีผลการประเมิน อยู่ในระดับดี คิดเป็นร้อยละ 75.5 ระดับพอใช้ คิดเป็นร้อยละ 23.9 และระดับปรับปรุง คิดเป็นร้อยละ 0.5 มาตรฐานที่ 10 ผู้เรียนมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี มีสถานศึกษาที่มีผลการประเมิน อยู่ในระดับดี คิดเป็นร้อยละ 94.0 ระดับพอใช้ คิดเป็นร้อยละ 6.0 มาตรฐานที่ 12 ผู้เรียนมีสุนทรียภาพ และลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรีและกีฬา มีสถานศึกษาที่มีผลการประเมิน อยู่ในระดับดี คิดเป็นร้อยละ 81.5 ระดับพอใช้ คิดเป็นร้อยละ 17.9 และระดับปรับปรุง คิดเป็นร้อยละ 0.5

จากข้อสังเกตดังกล่าว ทำให้สรุปได้ว่า มาตรฐานด้านการศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1 ต้องมีการปรับปรุงพัฒนา อันเป็นผลเหตุให้ผู้วิจัย ทำการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เพื่อนำไปใช้เพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของผู้เกี่ยวข้องในโอกาสต่อไป

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 งานวิจัยในประเทศ

ประเสริฐชน พิศาตรมย์ (2543 : บทคัดย่อ) ศึกษา ระดับปัญหาการปฏิบัติงานวิชาการ โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดบุรีรัมย์ ของบุคลากรฝ่ายบริหาร ที่มีสถานภาพต่างกัน และปฏิบัติงานในโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่มีปัญหาในการปฏิบัติงานวิชาการ โดยรวม และเป็นรายด้านทุกด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยโรงเรียนขนาดเล็ก มีปัญหามากกว่าโรงเรียนขนาดกลาง และขนาดใหญ่ และโรงเรียน ขนาดกลางมีปัญหามากกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่ และพบปฏิสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพและขนาดโรงเรียน ด้านการจัดการเรียนการสอน

ประมวธ อัคราศรี (2547 : บทคัดย่อ) ศึกษา การปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในสถานศึกษาที่เปิดสอนช่วงชั้นที่ 1 - 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1 ศึกษากรณี อำเภอแกลง จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษา

พบว่าคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีเพศต่างกัน มีระดับการปฏิบัติงาน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการกำหนดนโยบาย และแผนพัฒนาของสถานศึกษา ด้านการให้ความเห็นชอบแผนปฏิบัติการประจำปีของสถานศึกษา ด้านการกำกับ ติดตามการดำเนินงานของคณะกรรมการ ตามแผนของสถานศึกษา ด้านการส่งเสริมและสนับสนุนให้เด็กทุกคนในเขตบริการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึง มีคุณภาพและได้มาตรฐาน ด้านการให้ความเห็นชอบรายงานผลการดำเนินงานประจำปีของสถานศึกษาก่อนนำเสนอต่อสาธารณชน และด้านการแต่งตั้งที่ปรึกษาและหรือคณะอนุกรรมการ เพื่อดำเนินงานตามระเบียบตามที่เห็นสมควร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนด้านอื่น ไม่แตกต่างกัน

ประณมพร เพ็ชรปรี (2548 : 109) ได้ศึกษา เรื่อง การบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1 ผลการศึกษา พบว่า มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างขนาดสถานศึกษาและตำแหน่งต่อระดับการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พิจารณารายกลุ่มแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกคู่ คือผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กแตกต่างกับครูผู้สอนในสถานศึกษาขนาดเล็ก ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กแตกต่างกับผู้บริหารสถานศึกษาขนาดใหญ่ ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กแตกต่างกับครูผู้สอนในสถานศึกษาขนาดใหญ่ ครูผู้สอนในสถานศึกษาขนาดเล็กแตกต่างกับผู้บริหารสถานศึกษาขนาดใหญ่ ครูผู้สอนในสถานศึกษาขนาดเล็กแตกต่างกับครูผู้สอนในสถานศึกษาขนาดใหญ่ และผู้บริหารสถานศึกษาขนาดใหญ่แตกต่างกับครูผู้สอนในสถานศึกษาขนาดใหญ่

ภูมา คล่องแคล่ว (2548 : บทคัดย่อ) ศึกษา ปัญหาการบริหารวิชาการ ในโรงเรียนช่วงชั้นที่ 3 และช่วงชั้นที่ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 2 ผลการศึกษา พบว่า มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพและขนาดโรงเรียนต่อปัญหาการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนช่วงชั้นที่ 3 และช่วงชั้นที่ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 2 ทั้งโดยรวมและรายด้าน เมื่อพิจารณาตามสถานภาพ พบว่าผู้ช่วยฝ่ายวิชาการ มีปัญหาสูงกว่าผู้บริหาร หัวหน้าฝ่ายวิชาการ และครูผู้สอน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

โยภา ศรีงาม (2548 : บทคัดย่อ) ทำการศึกษา เรื่อง ปัญหาการทำวิจัยในชั้นเรียนของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1 ผลการศึกษา พบว่า มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างขนาดสถานศึกษาและตำแหน่งต่อปัญหาการทำวิจัยในชั้นเรียนของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1 โดยรวม และรายด้าน 3 ด้าน คือ ด้านการสำรวจและวิเคราะห์ปัญหา ด้านการกำหนดวิธีการในการแก้ปัญหา และด้านการ

พัฒนาวิธีการหรือนวัตกรรม ส่วนด้านการนำวิธีหรือนวัตกรรมไปใช้และด้านการสรุปผล พบว่าไม่มีปฏิสัมพันธ์กัน

เรวดี ภูถาวร (2548 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของผู้บริหาร ครูผู้สอนและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนที่เปิดสอน ช่วงชั้นที่ 1 และ 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1 ผลการศึกษา พบว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น จำแนกตามสถานภาพ ระหว่าง ผู้บริหาร ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งโดยรวมและรายด้าน

ปรัชญา มั่นทน (2548 : บทคัดย่อ) ศึกษา ความพึงพอใจในการจัดการศึกษาของ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษา พบว่า ความพึงพอใจของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำแนกตามกลุ่มบุคคล พบว่า มีความพึงพอใจในการจัดการศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยกลุ่มผู้บริหารสถานศึกษาและกลุ่มผู้แทนครู มีความพึงพอใจในการจัดการศึกษามากกว่า กลุ่มผู้แทนผู้ปกครอง กลุ่มผู้แทนองค์กรชุมชน กลุ่มผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้แทนศิษย์เก่า และกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิในท้องถิ่น

ประครอง มิทะลา (2549 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 2 ผลการศึกษา พบว่า มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างขนาดสถานศึกษา และสถานภาพของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 2 ต่อการมีส่วนร่วมในการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งโดยรวมและรายด้าน ได้แก่ ด้านการจัดระบบบริหารและสารสนเทศ ด้านการพัฒนามาตรฐานการศึกษา ด้านการดำเนินงานตามแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา ด้านการตรวจสอบ และทบทวนคุณภาพการศึกษา ด้านการประเมินคุณภาพการศึกษา และด้านการผุดงระบบประกันคุณภาพการศึกษา

6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

วิเวียน (Vivian, 1995 : 2118 - A; อ้างอิงใน สวาสดิ์ แสนพันดร. 2548 : 86) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและรูปแบบการคิดการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ พบว่า การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ช่วยให้การเรียนรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพแต่ละท้องถิ่นเพิ่มขึ้น กล่าวคือ ยังให้ผลสัมฤทธิ์คงเดิมเมื่อนำไปใช้สอนกับท้องถิ่นในลักษณะเดียวกัน การนำไปสอน พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ ด้านการฝึกอบรม ส่วนด้านเนื้อหา ด้านทักษะ และโดยรวม ไม่แตกต่างกัน สำหรับรูปแบบการคิด ด้านความรู้ ด้านความเข้าใจ และโดยรวม แตกต่างกัน

เดลานีย์ (Delaney, 2001 : A) ได้ทำการศึกษา เรื่อง การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ในกระบวนการตัดสินใจในหลักสูตรการเรียนระดับเขต พบว่า การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง และชุมชน ที่มีต่อการกำหนดหลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียน มีผลต่อวิถีทัศนัยนักเรียน และมีความคิดที่แตกต่าง การใช้วิธีการสื่อสารสองทางเป็นประโยชน์ในกระบวนการตัดสินใจ และทำให้ไม่เกิดความขัดแย้งในโรงเรียน

มิลเลอร์ (Miller, 2002 : 475) ได้ทำการศึกษา เรื่อง การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ โรงเรียนประถมศึกษา ในมลรัฐสจอร์เจีย โดยศึกษาสภาพการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ โรงเรียนในปัจจุบัน และบทบาทหน้าที่ที่ต้องดำเนินการในอนาคต ผลการศึกษาวิจัย พบว่า การติดต่อประสานงานระหว่าง โรงเรียนกับคณะกรรมการโรงเรียน มีความสำคัญมากต่อการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ โรงเรียนรวมทั้ง คณะกรรมการ โรงเรียนมีความต้องการที่จะทำหน้าที่อย่างเต็มบทบาท และตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน

ไรด์ฟี (Ridephy, 2003 : 3348) ได้ทำการศึกษา ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียน (School - based Management) โดยเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้เสียทางการศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาระดับท้องถิ่น โดยส่วนมากดำเนินการ โดยการตั้งสภาโรงเรียน (School - Council) การจัดเก็บข้อมูลใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้ปกครอง ครู ครูใหญ่และศึกษานิเทศก์ ทั้งด้านงบประมาณ หลักสูตร บุคลากร สภาโรงเรียนและปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน ผลการศึกษา พบว่า ผู้ปกครองไม่เคยเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเลย ครูมีบทบาทร่วมในการจัดการศึกษาเพียงเล็กน้อยและอยู่ในขอบเขตจำกัด ส่วนผู้บริหารมีบทบาทส่วนร่วมมากที่สุด ทั้งผู้ปกครอง และครู มีความต้องการ

มีส่วนร่วมรับผิดชอบและร่วมมือในการดำเนินการจัดการศึกษา และต้องการให้สภาโรงเรียน
ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาหารือในการดำเนินงานดังกล่าว

อิงลิช และ สเตฟฟี (English and Steffy. 1983 :29-32; อ้างอิงในเมจินทร์ เณียง.
2548 :46) ศึกษาเรื่อง ความแตกต่างระหว่างการสร้างหรือการออกแบบหลักสูตรและการนำ
หลักสูตรไปใช้ ผลการวิจัยพบว่า การวางแผนออกแบบการสร้างหลักสูตรและการนำหลักสูตร
ไปใช้นั้นมีความแตกต่างกัน การสร้างหลักสูตรเป็นการทำให้การเรียนการสอนดำเนินตาม
เป้าหมาย ซึ่งองค์ประกอบหลายประการอาจจะยังไม่สัมพันธ์กันอย่างเต็มที่ ส่วนการนำหลักสูตร
ไปใช้นั้นจะต้องสัมพันธ์กับหลักสูตร จะต้องมีจัดการเกี่ยวกับการเรียนการสอน

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้คณะกรรมการสถานศึกษา
ขั้นพื้นฐานมีมุมมองหรือความคิดเห็นต่อการปฏิบัติงานต่างๆ ของสถานศึกษาอาจมีหลายปัจจัย
สถานภาพของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่มาจากบุคลากร 2 กลุ่ม กล่าวคือ บุคลากร
ที่มาจากภายในสถานศึกษาเองส่วนหนึ่งและบุคลากรที่มาจากภายนอกสถานศึกษาอีกส่วนหนึ่ง
อาจเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้คณะกรรมการ สถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีสถานภาพต่างกันมีมุมมอง
หรือมีความคิดเห็นต่อการดำเนินงานของสถานศึกษาแตกต่างกันได้และนอกจากสถานภาพ
ที่ต่างกันแล้ว ขนาดสถานศึกษาซึ่งจำแนกตามจำนวนนักเรียนที่แตกต่างกัน ก็อาจจะเป็นปัจจัย
ที่ส่งผลต่อมุมมองหรือความคิดเห็นต่อการดำเนินงานที่แตกต่างกันได้ นอกจากนี้ ทั้งสถานภาพ
และขนาดสถานศึกษา อาจมีความเกี่ยวข้อง มีความสัมพันธ์หรือมีอิทธิพลร่วมกัน ในการส่งผล
ให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีมุมมองหรือมีความคิดเห็นต่อการดำเนินงานต่าง ๆ
รวมทั้ง การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา แยกต่างกันได้โดยมี
งานวิจัยที่สนับสนุนข้อสันนิษฐานนี้ เช่น ผลการศึกษาของโยภา ศรีงาม ได้ศึกษาปัญหาการทำ
วิจัยในชั้นเรียนของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1 พบว่า
มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างขนาดสถานศึกษาและตำแหน่งต่อปัญหาการทำวิจัยในชั้นเรียนของ
สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต1 โดยรวมและรายด้าน 3 ด้านคือ
การสำรวจและวิเคราะห์ปัญหาด้านการกำหนดวิธีการในการแก้ปัญหาและด้านการพัฒนาวิธี
การหรือนวัตกรรมผลการวิจัยของครู คล่องแคล่ว ได้ศึกษาปัญหาการบริหารงานวิชาการโรง
เรียนช่วงชั้นที่ 3 และช่วงชั้นที่ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 2 พบว่า
มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพและขนาด โรงเรียนต่อปัญหาการบริหารงานวิชาการ โรงเรียน
ช่วงชั้นที่ 3 และช่วงชั้นที่ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 2 ทั้งโดยรวมและ
รายด้าน และผลการวิจัยของประณมพร เพ็ชรไพบร์ ได้ศึกษาการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1 พบว่าโดยรวมมี
ปฏิสัมพันธ์ระหว่างขนาดสถานศึกษาและตำแหน่งต่อการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
พิจารณารายคู่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05ทุกคู่ ทำให้ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐาน
การวิจัยครั้งนี้มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพและขนาดสถานศึกษาของสถานศึกษาในสังกัด
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1 ที่มีต่อการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการ
พัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา ทั้งโดยรวมและรายด้าน

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY